

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

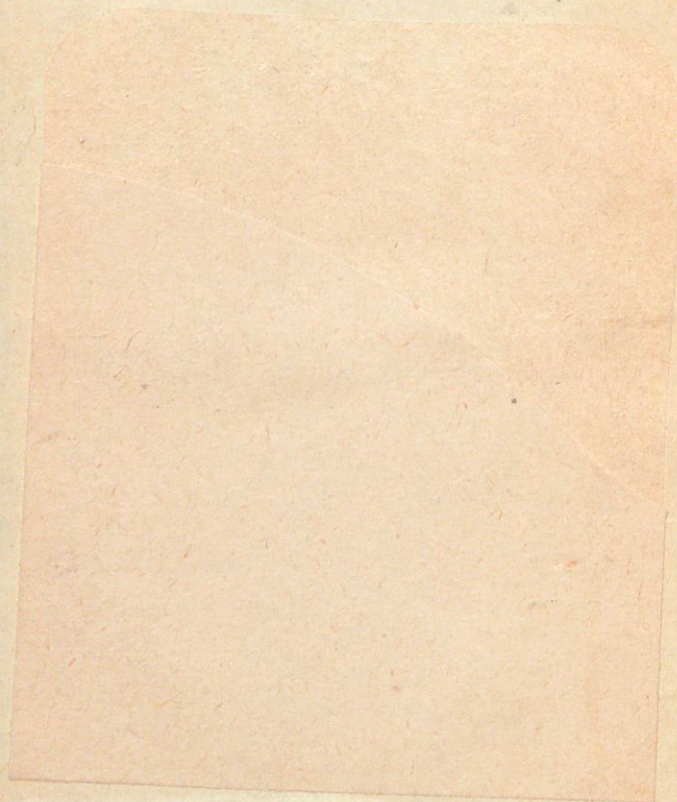
Adapt — remix, transform, and build upon the material

2930

1852

1860
491.99-5
U-99

y-3 n12

2010

2002

491.5425

CP-93

ՔԵՐԱԿԱՆ ՈՒԹԻՒՆ

Երաժիշտ ուսանողաց համար

ԱՆՈՒՍԱՍԻՐԵԱՑ

ԳԱՐԵԳԻՆ ՏԵՐ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆՑ

1860

ՏՓԻՒՍ

Ի ՀԱՅ ՏՊԱՐԱՆԻ

ԳԱՐԻԲԵԼԻ ՄԵԼԻՔՈՒՄԵԱՆՑ ԵՒ ՀԱՄԲԱՐ-

ՉՈՒՄԱՑ ԷՆՑԻԱԶԵԱՆՑ

425

0-Մ

425
 90-ՄՈ
 491.99-5
 17-99
 ՀԱՅԵՐԷՆ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Նորավարժ ուսանողաց համար

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՑ

ԳԱՐԵԳԻՆ ՏԷՐ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆՑ

Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ Տ. Տ. ՄԱՏԹԵՐՈՒ ԱՍՏՈՒԱԵԸՆՏԻՐ

ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅԵ ՀԱՅՈՑ.

1860

ՏՓԻՒՍ

Ի ՀԱՅ ՏՊԱՐԱՆԻ

ԳԱՐԻԲԵԼԻ ՄԵԼՔՈՒՄԵԱՆՑ ԵՒ ՀԱՄԱՐ-

ՁՈՒՄԱՑ ԷՆՖԻԱՃԵԱՆՑ

12010

221
17-00

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Թէպէտ հայերէն լեզուաւ բաղմաթիւ քերականութիւններ կան յօրինուած՝ մանկանց համար մեր լեզուի հմտութիւնը դիւրին դործելու նպատակաւ, բայց պէտքէ անաչառութեամբ ասել, որ քերականական ուսումն տակաւին դժուարաքիրտն է մեզանում համբալնելի համար և տարիներով ուսանելի: Սրա պատճառն ամենայն խոհեմամիտ բանասէր երկու կերպիւ կարող է նկատել:

Առաջին՝ որ աւելորդ նրբութիւններ, տեսութիւններ, անսպառ բաժանմունքներ, տարապարտ երկարաբանութիւններ և պատճառաբանութիւններ շատ կան քերականութիւնների մէջ՝ առաւել ուսուցչաց պիտանալու քան թէ համբալաց, որոնք և դժուարացնում են և երկարացնում քերականական ուսումն:

Երկրորդ՝ որ մեր դաստիարակների մեծ մասն տակաւին կանխակալ սովորութեամբ հին քերականների վրայ են դասեր աւանդում՝ չնայելով բնուէն այն դիւ-

րիմաց քերականութիւններին, որոնք հնարաւած են և հնարվում են համբաւաց զիւրութեան համար:

Մենք ՚ի լոյս ընծայելով այս համառօտ քերականութիւնը՝ աշխատեցինք ըստ մերում տկար կարի նըպատել համբաւներին զիւրաւ սովորելու իրանց մայրենի լեզուն, ուստի և բռնեցինք հետեւեալ ընթացքը մեր դուզնաքեայ աշխատասիրութեան մէջ:

Քերականական ուսման վերոյիշեալ երկու արդեւաւորութիւններից առաջինը զիւրացնելու համար՝ բարւոք համարեցինք նախ՝ զիւրիմաց ուղղութիւն տալ բովանդակեալ ուսանելեացն, կանոններն և բացատրելու ձևերն աշխարհիկ բարբառով գրելով ու օրինակներն միայն գրաբառ. դնելով նմանապէս քանի մի տեղ հոլովմանց և խոնարհմանց մէջ աշխարհիկ լեզուաւ հոլով և խոնարհմունք՝ այնու նպատակաւ, որ քերականական ուսումնի դառնայ մանկանց համար բանիւ պատմելու և ըմբռնելու և ոչ թէ առանց հասկացողութեան սերտելու: Նրկրորդ՝ ընտիր քերականութիւնների վերայ հիմնուելով՝ համառօտեցինք Անունների և Բայերի պարագայներն, հոլովներն, հոլովադասութիւններն, խոնարհմունքներն և Համաձայնութեան այն բացառութիւններն և երբեմնական կանոններն, որոնց մեծ մասն մի կարական սահմանի տակ չ'են և զուցէ մնացած են լեզուի մէջ նախնեաց զրչազիրների վրիպակ արտա-

գրութիւններից, քան թէ նոյն իսկ մատենագիրների
թերութիւններից: Եւ այս արեցինք այն նպատակաւ,
որ սկզբնական կամ նախաիրթական ուսմանց ժամա-
նակ համբակներն չշփոթուին, այլ եթէ կարելոր կ'լինի,
հասակն առած ժամանակն միայն հարցասիր են և ըն-
թերցասիր են կատարեալ հայկաբան լինելու համար՝
այն ընդարձակ քերականութիւններն, որոնց մէջ բազ-
մաշխատ և բազմահմուտ քերականների ձեռքով ամ-
փոփուած են ամենատեսակ կանոններ և օրինակներ: Եր-
րորդ քերականութեան վերջումը աւանդեցինք Ուղղա-
գրութեան համառօտ կանոններ և մի խրատական
հատուած մանկանց եռանդն բորբոքելու, որ մեր մայ-
րենի լեզուի ուսման կարեւորութիւնը քաջ հասկանան
և ջանասէր լինին սովորելու, թողնելով ամենայն ծու-
լութիւն, պղերզութիւն և սառնութիւն:

Իսկ լեզուի ուսման երկրորդ արդելառիթմն, որ կա-
խուած է դաստիարակների ազատական կամքից և ըն-
տրութիւնից, մենք ուրիշ եղանակաւ ապաքինելու հը-
նարք և կարողութիւն չունենալով՝ ազաջում ենք մի-
այն, որ անաչառութեամբ դատեն և ընդունեն մեր մի
քանի առաջարկութիւններն այս մասին: Նախ՝ իմանան,
որ քերականութիւնն լեզուից արտաքոյ մի առանձին
դիտութիւն չէ, այլ նոյն իսկ լեզուի համար է իբրեւ
միջոց և լեզուն է նպատակ, ուստի և անշուշտ հար-

կաւոր է միջոցն և նպատակն իրար հետ միացնել: Հարկաւոր է քերականական ուսման հետ տալ աշակերտաց ձեռքն ընտիր և դիւրիմաց ոճով գրած մատենագրութիւններ կարդալու և պատմելու, չբաւականանալով բնական քերականութեան չոր ու ցամաք կանոններով: Նախելով նրանց հասակին Աստուածաշնչից կարդացնել Ծննդոց, Տօբիթայ, Եսթերայ, Առակաց, Աւետարանի և Առաքելոց Քործքերի ընթերցումներն, իսկ մատենագրութիւններից Նղիշէն, Նզնիկ Կողպացին, Ղազար Փարպեցին, Մխիթարայ Գօշի առակներն և ըստ զարգացման հասակին պատուիրել կարդալու միւս բաղման թիւ մատենագրութիւններն: Պատճառն որ փորձով յայտնի է, որ ամենայն լեզու իմացող դաստիարակ սովորել է ընտիր շարադրել, ոչ այնքան քերականութեան շնորհքով, որքան մատենագրութիւններ կարդալով և ոճեր սեփականելով: Երկրորդ՝ խորտակել այն կախարդական շղթայի օղերն, որոնք մինչև ցայսօր շատ դաստիարակների կապում են մի յափշտակեալ շրջանի մէջ տարիներով կորուսանելով մանկանց թանկագին ժամանակն դոյականի ու ածականի, բայերի ու անուանց տեսակների և ածանցական մասնիկների անվերջ ու անպտուղ բացատրութեանց վրայ: Երրորդ՝ պտտուիրել աշակերտին անդադար շարադրութիւններ գրելու կամ աշխարհաբառից ՚ի գրաբառ թարգմանութիւններ ա-

նելու և այն շարադրածն կենդանի ձայնով և տետրա-
կի վրայ խնամով ուղղել և կրկին անգամ կարդացնել
տալ : Որովհետև մեր ապաբաղդութիւնից մեր դաս-
տիարակների մեծ մասն ուսուցանում են, թէ ինչպէս
պետք է հասկանալ և շարադրել, բայց նոյն իսկ հաս-
կացողութեամբ և շարադրութեամբ կամ շատ սակաւ
կամ բնաւ չեն պարապեցնում աշակերտներին, որով և
քերականութիւնն աւարտած ժամանակն ևս չեն կա-
րողանում մի քանի տող բան գրել առանց սխալանաց :

Այս է մեր համազումն լեզուի ուսողութեան
մասին. այս եղանակն ենք առաջարկում բարեմիտ դաս-
տիարակներին, որ միանգամայն իբրեւ կարեկից առաջ-
նորդ և աշխատակից աշակերտին՝ բառարան դառնան
նորա համար և ընդարձակող անհասկանալի բառերին,
համառօտ կանոններին և մատենադրութեանց դժու-
արիմաց մտքերին. սոյն նպատակաւ ահա և տպագրու-
եցաւ մեր նորախայծ աշխատասիրութիւնը, որոյ տը-
պագրական և այլ թերութիւններն ինքներս զգալով
խնդրում ենք բարեխիղճ ներողամտութիւն :

Գ. Մ.

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՄԱՍՈՒՆՔ ԲԱՆԻ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ է արուեստ, որ ուսուցանում է կատարելա-
հասկանալ լեզուի կանոններն և ուղիղ խօսել և շարադրել :

Ուղիղ խօսելու և շարադրելու համար նախ՝ հարկաւոր է լաւ իմանալ
բառերի հանդամանքներն, կազմուածքը և փոխադրութիւնքը և ապա նրանց
ուղիղ կարգը կա՞ն շարադրութիւնը :

Բառեր ասվում են ճայնի այն հնչմունքները, որոնք ունին նշանակու-
թիւն • ինչպէս, կիւն, հաց, ջուր, և այլն : Ըստ կազմութեան երեք տեսակ
բառեր կան — պարզ, բարդ և բաղադրուած :

Պարզ ասվում են այնպիսի բառերը, որոնք մի նշանակութիւն ունին •
ինչպէս, ճրագ, մարմին, ակն, բերեմ, և այլն :

Բարդ ասվում են այնպիսի բառերը, որոնք երկու կամ արեւելի առանձին
նշանակութիւն ունեցող բառերից են կազմուած • ինչպէս, հրաշալի, հա-
ճապեմ, ակնապիւն, լեռնաբերեմ, աշխատահապեմ, և այլն :

Բաղադրելալ ասվում են այն բառերը, որոնք սկզբից կամ վերջից մաս-
նիկներ ընդունելով՝ նշանակութիւնը փոխում են • ինչպէս, ահաբազ, մար-
մնաւոր, ակամաւոր, և այլն :

Խօսք կամ շարադրութիւն ասվում է բառերի կանոնաւոր դասաւորու-
թիւնը մարդոյս միտքը և դատողութիւնը յայտնելու համար • ինչպէս,
ճրագ մարմնոյ ակն է : Հողի առաւել է քան դմարմին :

Խօսքը կամ բանը ունի ութն մասունք—Անուն, Դերասան, Բայ, Բայանուն, Նախադասութիւն, Մակբա, Շաղկապ և Չափաբաժնութիւն, որոնցից անունը, դերասունը, բայը և բայանունը վտփոխական են, իսկ մնացեալները անփոփոխ :

ԱՌԱՋԻՆ ԱԶԳ ԲԱՌԻՑ

ԱՆՈՒՆ

Անունն է մասն բանի, որ ցոյց է տալի մէկ իրի ինչութիւնը և որպիսութիւնը, և այս պատճառաւ երկու է. ինչութիւն ցոյց տուող ասվում է *ֆոնէ* . ինչպէս, հաց, ջուր, և այլն . որպիսութիւն ցոյց տուող ասվում է *աֆոնէ* . ինչպէս, ահ հաց, պարզ ջուր :

Գոյական անունը երկու տեսակ է. տեղերի և մարդկան անուններ ցոյց տուող ասվում է *տոփոն* . ինչպէս, Սմբատ, Տրդատ, Հայաստան, և այլն . իսկ միւս իրաց ցոյց տուողները ասվում են հասարակ. ինչպէս, Լիկեղեցի, քար, վայտ, ձոր, քաղաք, և այլն :

Ածական անունը երեք է — *դրական*, *բաղադրական* և *ֆելագրական* :

Դրականը ցոյց է տալի գոյականի որպիսութիւնը առանց առաւելութեան և առանց նուազութեան . ինչպէս, *ֆեղեցիկ* զարդ, *դուր* մարդ :

Բաղադրականը մի գոյականի որպիսութիւնը առաւելացնում է կամ նուազացնում քան միւսը, դրականի վերջումը ընդունելով *ֆոն* մասնիկ . ինչպէս, *գեղեցիկաֆոն* զարդ, *տկարաֆոն* մարդ, և այլն :

Ֆելագրականը գոյականի որպիսութիւնը յոյժ առաւելացնում է կամ նուազացնում և կազմվում է դրականի առաջից և բաղդատականի վերջից ընդունելով այս մասնիկները կամ բառերը — *աւ*, *աֆոն*, *յոյժ*, *ֆել* . ինչպէս, *աւ գեղեցիկ*, *աֆոնաւար*, *յոյժ* կատթար, *ֆելամաքուր*, *ֆելաղնիւ*, *յեղեցկադոյն* *աւ*, և այլն :

ՊԱՐԱԳԱՅԻՔ ԱՆՈՒՆՑ

Անունը ունի երեք պարագայ — *բնական*, *հարված* և *հարվածաւոր* (1) : Թիւը ցոյց է

(1) Շատ քերականութիւններ, մէջ պարագայք վեց են — *աւ*, *յոյժ* և *աֆոն* :

տալի առարկայի սակաւութիւնը և շատութիւնը : Սակաւութիւն ցոյց տուողը ասվում է *էւէւ* • ինչպէս , մարդ , քաղաք , տուն , և այլն : Շատութիւն ցոյց տուողը ասվում է *շոֆաւան* , որ և կաղմկում է եղականի վրայ աւերացնելով *է* , *ա* և *յ* • ինչպէս , մարդ , քաղաք , տան , բայց կան և մի քանի անուններ , որոնք ձայնով եղական են և նշանակութեամբ բազմաւորական . ինչպէս , ժողով , երամակ , խումբ • և այլն :

Հոլով ասվում է մի և նոյն բառի վերջաւորութիւնների վտխտութիւնը . ինչպէս , տուն , տան , տամք , և այլն • և են վեց — *սպալան* , *սխալան* , *սքալան* , *սքալան* , *հալան* և *քալան* (1) : Սրանցից հայցականը , բացառականը և

Ինչպէս , հոլով և հոլովանք • մենք սրացնից ձեր և տեսակը ամփոփեցինք բառերի բաժանման մէջ . իսկ սեռը աւելորդ համարեցինք զերէ . որովհետեւ մեղանում սեռը վերջաւորութեան վրայ չէ , այլ նշանակութեան , ուստի չ'ենք կարծում թէ՛ *ս* ասելով *է* ինչ հականան , *ս* ասելով *ա* , և *ա* ասելով *յ* որպիսի և իցէ շնչաւոր արարած : Միայն այսքանը զիտելի է , որ մեղանում կան երեք իղականացուցիչ վերջաւորութիւններ — *սպալ* (Սքալանքն աղջիկ) կամ *սպալ* , *սխալ* , *սքալ* (Պարսկերէն աղջիկ) • ինչպէս , թաղաւոր — թաղահի . իշխան — իշխանահի . խոսրով — խոսրովանայ , Սահակ — Սահականայ . Վարդան — Վարդանահի . խոսրով — խոսրովիտան :

(1) Թէպէտ մեղանում քանի մի քերականութիւնների մէջ զորոք զորոք է տան , և ոմանց մէջ սլական հոլովներ , բայց մենք չ'ենք զնում պարտաւան , պարտաւան • *հերթալան* և *հոլան* , չ'համարելով սրանց հոլով • որովհետեւ ուրիշ խօսքերով կարող են ևս ասուիլ . ինչպէս , զմարդոյ — վան մարդոյ • քաղաքաւ — շուրջ քաղաքաւ . ի տան — ի մէջ տան , որոյ հշոթիւնը տեսնում ենք աշխարհարառ լեզուի մէջ — հաւաք , *լաք* , *հալ* և *սք* զորոքած , թէպէտ և աշխարհարառ ունի և ներդոյական հոլով • ինչպէս , քաղաքում , դաշտում , և այլն : Ոմանք ևս ուղղականով , սեռականով և զորոքականով են կամենում բաականանալ , աննախդիրներն միայն հոլով համարելով , բայց այդ ևս սխալ է ըստ մեր կարծեաց , ըստ որում եթէ նախդիրներ չ'ընդունենք՝ ուրիշ խօսքով բացատրելու հարկ չ'կայ բացառականին կամ հայցականին ուրեմն և սրանք ևս հոլով են :

Նախորդիւ տրականը շինվում են յառաջոյ ընդունելով «է» և ճայնաւոր բառերի համար՝ , , տառերը , և ասվում են նախորդաւոր հոլովներ, իսկ միւսները ասվում են վերջահոլովներ :

Ամէն անունները մի օրինակ չեն հոլովվում, ինչպէս, մարդ վնում է մարդոյ • շուն — շան, դետ — գետով • բունն ի բունէ • այս զանազանութիւնը անուանի, դործիականի և բացառականի մէջ ասվում է հոլովաւոր անունը, որ և Հայոց լեզուի մէջ տրմն են, ինչպէս երևում է յետագայ դուցակի մէջ :

օրինակ	ն	ւ	ա	է	է	ն	ա	է	ն	ա	է	է
	աւա •	աւա •	գար •	բայ •		աւա •	աւա •	գար •	բայ •			
Ա •		ի	իւ	է		ք	ից	իւք	ից •			
Բ •		ի, այ	աւ	է, այ		ք	այց	օք	այց •			
Գ •		ոյ	ով	ոյ		ք	ոց	ովք	ոց •			
Դ •	ի	ւոյ, ևայ	ևաւ	ւոյ, ևայ		ք	ևայց, ևայց	ևօք	ևայց •			
Ե •		ան, ին	ամբ	է		ք	անց	ամբք	անց •			
Զ •		ու	ու	է		ք	ուց	ուք	ուց •			
Է •		ու	ումբ	է		ք	ունց	ումբք	ունց •			
Ը •		եր, ևղ	երբ, ևղբ	է		ք	երց, ևղց	երբք, ևղբք	երց • ևղց •			

ԱՌԱՋԻՆ ՀՈՂՈՎՈՒՄՆ.

Ուղւնա՞ն.	Հայ.	հայ	Հայք.	հայեր
Սեւա՞ն.	Հայի.	հայե	Հայից.	հայերե
Գաթնա՞ն.	Հայիս.	հայս	Հայիւք.	հայերս
Տրա՞ն.	Հայի, ի հայ.	հայե՞ն. դեպք հայս	Հայից.	հայերն
			ի հայս.	դէպք հայերս
Հայա՞ն.	դՀայ.	հայս	դՀայս.	հայերս
Բաշտա՞ն.	ի Հայէ. (1)	հայեց կամ հայե՞ն	ի Հայից.	հայերց

Այսպէս հորովիւմ են շատ անուններ ինչպէս, արքայ, վարդ, մարդարէ, տոն, ուխտ, Գրիստոս, Յիսուս, Գրիգոր, Եփեսոս, Յուդայ, Բենիամին :

Անշուտանէր հրաշք, եւք, աղօթք, Աղուսնք և այլն :

Փառաւորա՞ն. ճայնաւորաց(2) կամ կորուսումնաւոր, հանդէս — հանդիսի, էդ, ինէթ, Մոլմէս, Արտաշէս, իդն, ինչ, իսիդ, սիրտ, Որմիդդ, բրտտ, խուլ, օղտտ, խոց, բիծ, սնակուշտ, լեարդ, կայան, մատնան, անոյշ, կոյս, համրայր, աշտակայ, դուլնաքեայ, Հրէայ, սկեարեայ :

ԵՐԿՐՈՐԻ ՀՈՂՈՎՈՒՄՆ.

Ուղւն.	Թաղաւոր.	Թաղաւոր.	Թաղաւորք.	Թաղաւորե
Սեւ.	Թաղաւորի.	Թաղաւորե	Թաղաւորաց.	Թաղաւորեց
Գաթն.	Թաղաւորաս.	Թաղաւորս	Թաղաւորք.	Թաղաւորեց
Տրա՞ն.	Թաղաւորի,	Թաղաւորե՞ն	Թաղաւորաց,	Թաղաւորեցն
	ի թաղաւոր.	դեպք Թաղաւորս	ի թաղաւորս.	դեպք Թաղաւորեց
Հայց.	դԹաղաւոր.	Թաղաւորե՞ն	դԹաղաւորս.	Թաղաւորեցն
Բայց.	ի թաղաւորէ.	Թաղաւորեց	ի թաղաւորաց	Թաղաւորեցց
		կամ Թաղաւորե՞ն.		

(1) Այսպէս դասաւորութեան նսրատակն է նախ՝ վերջահորովներն դնել և ապա նախընտրներն :

(2) Այլ բնականի դործ համարելով՝ աւելորդ համարեցինք սկզբումը ասել, որ մեր տառերը կամ գրերը երկու են — ա, ե, է, ը, ի, ո, (ու),

Այսպէս հոլովում են շատ անուններ, ինչպէս, քաղաք, կարդ, ժամանակ, պատերազմ, խաւար, ծնող, լեզու, խալժոյց, պատկեր, բարեկամ, դեսպան, իշխան, զաւակ և այլն :

Անկէականներ աչք, փառք, պաշտօնք, դարմանք, աշտատուք, խնէք. (1):

Փոփոխութիւն — էղ — իղի, աէղ, վէմ, երուսաղեմ, ազնիւ, հովիւ, մակոյկ, վարադոյր, ժապաւէն և այլն :

Այսպէս — վիշ — վիշի, ըմբիշ, պարիսպ, դահիճ, երկիր, արմուկ :

Անյոփոփոխութիւն — Տրդատ — այ — աւ — այ ի Տրդատայ, սոյնպէս հոլովում են — Աղամ, Տաշիր, Մարիամ, Արամ, Այսարատ, Մեարտիւ, Եղեմ, Յովսէփ, Անոյշ, Աթէնք, Ալանք, Գուգարք, Գամիրք, Մարք, Գուրթ :

ԵՐՐՈՐԴ ՀՈՂՈՎՈՒՄՆ

Ուղ․	Գետ․	Գետք․
Սիւ․	Գետոյ․	Գետոյք․
Գարծ․	Գետով․	Գետովք․
Տափ․	Գետոյ, ի դետ․	Գետոյք, ի դետ․
Հաւ․	դԳետ․	դԳետաւ․
Բաւ․	ի Գետոյք․	ի Գետոյք.

Սոյնպէս հոլովում են — մարդ, լէրան, Հայ, օշ, ամպ, ձի, թիւ, երգ, ծեր, հող, ճու, ուս, աթոռ, արմատ, երազ և այլն :

Անկէականներ — սարք, տիք, դժոխք, կուռք, Տայք և այլն :

Փոփոխութիւն — էշ — իշոյ, գոմէշ — գոմիշոյ, սէր — սիրոյ :

Այսպէս — հին — հնոյ, մարմին, հուր, ցորեն, սեաւ, ջուր, սուրբ, զոյն, թյա, որեւոր, գրեան, թիւ և այլն :

Անյոփոփոխութիւն — Մակեդոնեայ, Սամարեայ, Ասպուշ, Արարին, և այլն :

որոնք հոլովելու ժամանակ դնում են մինը միւսի տեղին և քաղաքայն — ր, դ, ղ, ղ, թ, ժ, լ, խ, ծ, կ, հ, ճ, դ, ճ, մ, յ, ն, շ, չ, պ, ջ, ու, ս, վ, տ, բ, ց, ւ, փ, ք, փ :

(1) Այս անեղական յիշուած բառերը բոլորն էլ աշխարհաբառում եղական ունին. ինչպէս, աչքով, աչքերով, փառքերով, աղաչանքներով, և այլն :

ԶՈՐՐՈՐԴ ՀՈՂՈՎՈՒՄՆ.

Ուղւ	Աղանի.	Աղանիք.
Սիւ.	Աղանույ.	Աղանուայ.
Գործ.	Աղանեա.	Աղանեօք.
Տրւ.	Աղանույ, յաղանի.	Աղանեայ, յաղանիս.
Հայ.	զԱղանի.	զԱղանիս.
Բայ.	յԱղանույ.	յԱղանեայ :

Սոյնպէս հոլովում են — այդի, արծուի, Աստուածուհի, Արշակունի, տարի, տեղի, ոսկի, ջուրի, փռչի, որդի, թիւի, ձիթնի և այլն : (1)

Անկողմանիք — աւետիք, երախտիք, ընթրիք, Սիւնիք, Ասորիք, Կարծիք, տանիք, արեւելեայք, Հայաստանեայք, Հայկազնեայք :

Անպիտականիք — որոնք սեռական և բացառական եւ, են վերջանում՝ ինչպէս, Հերակլէս — Հերակլեայ, Լուսնաս, Արիստակէս, Աթանաղինէս, Արտեմիս :

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՀՈՂՈՎՈՒՄՆ.

Ուղւ	Բուն.	Բունք.
Սիւ.	Բան, Կամ բոին.	Բանայ.
Գործ.	Բամբ.	Բամբք.
Տրւ.	Բան, ի բուն.	Բանայ, ի բունս.
Հայ.	դԲուն.	դԲունս.
Բայ.	ի Բանէ.	ի Բանայ :

Այսպէս հոլովում են այն ամենայն բառերը, որոնք վերջանում են լւ, էւ, սւ և մի քանի տեղ — էլ, էկ, սու, և էս, այսու զանազանութեամբ, որ մի քանիսի եզակի սեռականը լինում է էւ և բացառականը լւ, իսկ ամանց աւ և աւել :

Որոնց սեռականը — աւելական, աղելին, ջերմն, հիւսն, որուն, ուն, ունին,

(1) Է վերջացած բառերը առհասարակ այս հոլովման վրայ հոլովել և մի քանի բացառութիւններին հնայեւ շատ լաւ կլինի :

ամամն , ձմեռն , զեղարդն , անտն , զտղթն , ձինն , սինն , սերմն , զօրութիւն , նեղութիւն , վաղինն , տիւ — տունջեան , եռանդն և այլն :

Վերահամբ — ասեղն — ասղան , եղեղն , սկիւղն , դունն , նունն , ուսումն , եղեամն , կորեակ — կորեկան , մարդիկ , աղջիկ , վտքրիկ , աստղիկ , Յոսիկ , մանուկ , գարուն , աշուն , տուն , գարուստ , կորուստ , վախուստ , հանդիստ , տեսիլ և , այլն :

Սեռ . հանք — էն — դաշն — դաշին , սառն , նևոն , դառն , խաշն , կաթն , բևոն , եզն , տվն , զիւցազն , հարոն , մասն , մատն , միանձն , թոռն , ձեռն , ոտն , լեւոն :

Անհաշիւանէր — իրաւունք , Վարդանանք , արտեանունք , միանունք , սրունք :

ՎԵՅԵՐՈՐԴ ՀՈՂՈՎՈՒՄՆ

Ուր	Չղեստ .	Չղեստք .
Սեռ .	Չղեստու .	Չղեստուց .
Գարշ .	Չղեստու .	Չղեստուք .
Տրւի .	Չղեստու , ի զղեստ .	Չղեստուց , ի զղեստ .
Հարց .	զՉղեստ .	Չղեստս .
Բարց .	ի Չղեստէ , ուէ , ու .	ի Չղեստուց :

Այսպէս հորովում են — այդ , սպաս , քնաս , դանձ , դաս , խրատ , ճակատ , նախանձ , վարդ , դօր , ժամ , հաւ , սակաւ , արեւ , ծով , առաւօտ , մահ , աղուէս , առիւծ , Արքահամ , Յորդանան , Յովհաննէս , Ուլիկանոս , Արտաղ :

Փոխաբերութիւն — զէն — զինու , ինձ , ընծու , ցուլ , ցլու :

Անհաշիւանէր — բարք , վարք , պարտք :

ԵԾԹՆԵՐՈՐԴ ՀՈՂՈՎՈՒՄՆ

Ուր	Փոքր .	Փոքունք .
Սեռ .	Փոքու .	Փոքունց .
Գարշ .	Փոքումք .	Փոքումքք .
Տրւի .	Փոքու , ի վտքր .	Փոքունց , ի վտքունս .
Հարց .	զՓոքր .	զՓոքունս .
Բարց .	ի Փոքուէ .	ի Փոքունց .

Այսպէս հորովում են սակաւ բառեր — բարձր , թանձր , ծաղր , ծանր , մանր , քաղցր , մեղր , անդորր , երեց — երիցու , յոգունք , խրճունք :

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՀՈՂՈՎՈՒՄՆ

Ուղ․	Ուտոր․	Ուտտերք․
Սէր․	Ուտտեր․	Ուտտերաց․
Գարշ․	Ուտտերու․	Ուտտերրք․
Տբւի․	Ուտտեր, յուտոր․	Ուտտերց, աց—յուտտերա․
Հայց․	զՈւտտոր․	զՈւտտերա․
Բաց․	յՈւտտերէ․	յՈւտտերց, աց․

Այսպէս հոլովովում են ար, արւ և էր վերջացած բառերը — կայսր, վազր, տայզր, տարր, եզր, սակր, դուտոր, անզղ, արկղ, առտղ, էտղ, բանակետղ, կոճըղ : — լիտր, կուպր, ալիւր, աղրիւր, եղջիւր, շինզղ, արկղ :

ԱՐՏՈՒՂԻ ՀՈՂՈՎՄՈՒՄՆ

Արտուղի են տակում այն պատճառաւ, որ խոտորովում են կանոնաւոր հոլովադասութիւններէ կարգից փնչակէս,

Ուղ․	Այր․	Արք․
Սէր․	Անն․	Արանց․
Գարշ․	Արամբ․	Արամբք․
Տբւի․	Անն․ յայր․	Արանց․ յարս․
Հայց․	զԱյր․	զԱրա․
Բաց․	յԱննէ․	յԱրանց :

Այսպէս հոլովովում են — սկիարայր, քեռայր, տէր, տանուտէր,

Ուղ․	Հայր․	Հարք,
Սէր․	Հօր․	Հարց, հարանց․
Գարշ․	Հարր, հարամբ․	Հարրք, հարամբք․
Տբւի․	Հօր․ ի հայր․	Հարց, հարանց, ի հարս․
Հայց․	զՀայր․	զՀարս
Բաց․	ի Հօրէ․	ի Հարց, ի հարանց :

Այսպէս հոլովովում են — մայր, եղբայր, նախահայր, տիբամայր, տե-
տանեղբայր :

Ուլ.	Կին,	Կանայք.
Սբ.	Կնոջ,	Կանանց.
Գրք.	Կնաւ, Կանամբ.	Կանամբք.
Տրւ.	Կնոջ, Ի կին.	Կանանց, Ի կանայս.
Հայ.	Ղկին.	ղկանայս.
Բայ.	Ի կնոջ.	Ի կանանց :

Այսպէս հոլովում են — անակին, տիկին, տանտիկին :

Ուլ.	Քոյր,	Քորք, քուերք.
Սբ.	Քեռ, քուեր.	Քերց, քուերց.
Գրք.	Քերբ.	Քերբք.
Տրւ.	Քեռ, քուեր, Ի քոյր.	Քերց, Ի քորս.
Հայ.	Ղքոյր.	Ղքորս.
Բայ.	Ի քեռէ.	Ի քերց.

Այսպէս և բարդեաները — հօրաքոյր, մօրաքոյր :

Ուլ.	Գիւղ.	Գիւղք.
Սբ.	Գեղջ.	Գիւղից.
Գրք.	Գիւղիւ.	Գիւղիւք.
Տրւ.	Գեղջ, Ի գիւղ.	Գիւղից, Ի գիւղս.
Հայ.	ՂԳիւղ.	ՂԳիւղս.
Բայ.	Ի Գեղջէ.	Ի Գիւղից.

Այսպէս և բարդերը քաղաքադիւղ, ճորագիւղ, նորադիւղ :

Ուլ.	Աւր, օր.	Աւորք.
Սբ.	Աւուր.	Աւուրց.
Գրք.	Աւուրբ.	Աւուրբք.
Տրւ.	Աւուր, յօր.	Աւուրց, յաւուրս.
Հայ.	ՂՕր.	ՂԱւուրս.
Բայ.	յՕրէ.	յԱւուրց.

Այսպէս հոլովում են — երկայնօր, կէսօր, նոյնօր, հասարակօր, տօնօր :

Բայց ի վերոյգրեալ հոլովմունքները, կան մի քանի ա-
նուններ, որոնց յոգնականները ձեանում են երկու կերպով կամ տարբեր
եղանակներով: Այսպիսիների համար բռնում ենք հետեւեալ կարգը, յոգ-
նական վերջաւորութիւնները կարգաւ դնելով և օրինակի աղագաւ մի
քանի ևա բաւել, ինչպէս, աչ և եւաչ — աղախին — աղախնայք, այգեա-
տան — այգեստանայք, արուարձան — արուարձանայք, և այլն:

Իք — արմատ — արմտիք, դրուատ — դրուատիք, սլարտ — սլարտիք,
սերմն — սերմանիք, և այլն:

Ոյ — դահ — դահոյք, բարք — բարոյք, և այլն:

Ուն — աղուէս — աղուէսունք, առիւծ — առիւծունք, աստղ — աստե-
ղունք, եպիսկոպոս — եպիսկոպոսունք, հողմն — հողմունք, ճրագ — ճը-
րագունք, ձագ — ձագունք, սարկաւազունք, և այլն:

Անի — Աւագ — աւագանիք, աղատ — աղատանիք, — նամակ — նամականիք,
վտակ — վտականիք, և այլն:

Եւն — գիր — գրեան, խոզ — խոզեան, նախարար — նախարարեան:

Եւր և եւր — վարժ — վարժեար, աչք — աչեր, ձայ — ձայեր, որեար — որեր,
ազատորեար — ազատորեր, և այլն:

Իկ — մարդ — մարդիկ, և այլն:

Կաւ — զօր — զօրական, բաղում — բաղմական, և այլն:

Ուս և սրեւս — արտ — արտորայ, — վանք — վանորեայ, և այլն:

Սրուն — ձի — ձիաստան, Տաճիկ — Տաճկաստան, և այլն:

Տե և տե — ծակ — ծակտի, մանուկ — մանկտի, ոսկր — ոսկերտի, փոր
— փորտտի, և այլն:

Նոյնպէս յոգնական է համարվում երրորդ մի բառ երկու անգամէ կրկն-
վում, ինչպէս, դունդադունդ, նորանոր, աղլի աղլի, և այլն:

Թէպէտ յատուկ անունները անյոգնական են, բայց նմանները ցոյց
տալու համար, շատ անգամ յոգնակի են դնում, ինչպէս, Տիգրանք, Ար-
տաշէսք, Ներսէսք, Ներսիսեանք, Յուդայք, Գրիգորեանք, Սուքիաս-
եանք, Սիմոնք, և այլն:

Մի քանի « և » վերջացած յատուկ անուններն կոչուելու ժամանակ
փոխվում են ե. ինչպէս Պօղոս, Պօղէ, Պետրոս, Պետրէ, Աղէքսանդրոս, Ա-

դէքսանդրէ՞, Ղազարոս, Ղազարէ՞, և այլն (1) :

ՄԻՋԱԿ ԱՆՈՒՍՆԵՐ

Միջակ են ասվում այն դոյական և ածական անունները, որոնք համարվում են անուան և դերանուան մէջ, և յայտնի ու որոշ ոչինչ չ'են նշանակում : Արանցից պարզ և ածանցեալ թիւերը հոլովվում են նախագրեալ ութ ըն հոլովմանց վրայ, իսկ մի քանիսը ունին առանձին հոլով :

Ահա, ութն հոլովադասութեան կարգաւ հոլովուածներն :

Աստիճան հոլովում — երեք, չորք, հինգ, վեց, ութ, ինն, մետասան, երկոտասան, երեքոտասան, չորեքոտասան, հնգեոտասան, վեչոտասան, քրասան, երեսուն, քառասուն, յիսուն, վաթսուն, ութսուն, իննսուն, ամէն, ամենայն :

Երեք հոլովում հոլովում — Առաջներորդ, երկրորդ, չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ, հազար, երկու հազար, երեք հազար, չորս հազար, հինգ հազար, հնգեակ, հնգապատիկ, իրերայ, և այլն :

Երեք հոլովում հոլովում — Առաջին, նախկին, հարիւր, երկերիւր, երեքհարիւր, չորեքհարիւր, հանուր :

Չորրորդ հոլովում հոլովում — այսքան, որքան, այնքան, սոյնքան, դոյնքան, նոյնքան, քանի, որպիսի, այսպիսի, և այլն :

Հինգերորդ հոլովում հոլովում — Եօթն, տասն, Եօթն և տասն, ութն և տասն, ինն և տասն, միսկանց, և այլն :

Վեցերորդ հոլովում հոլովում — Բիւրք, երկու :

(1) Այսպէս կան քան մի տարբերութիւններ անունների հոլովմանց մէջ, որոնց կամ յոգնականը կամ եզականը այսպիսի են հոլովվում, այսինքն առանձին առանձին հոլովադասութիւնների վրայ. և կան ոմանք, որ տեղ տեղ անհզականք են համարվում և տեղ տեղ յոյնականք ունին. բայց այսպիսի տարբերութիւնները մանրամասնաբար դրել ծանր էր մանկանց համար. ուստի թողնում ենք, որ հմուտ վարժապետները իրանք բացատրեն, ոչ թէ մանկանց համար կանոն շինելու այս անկանոնութիւնները, այլ հին մատենագիրները լաւ հասկանալու համար :

ՏԱՐԲԵՐ ՀԱՆՈՎՈՒԱԾՆԵՐ .

Ուր	Միւս.
Սէր.	Միւսոյ.
Գործ.	Միւսով.
Տէր.	Միւսոյ, միւսում, ի միւս.
Հայ.	զՄիւս.
Բայ.	ի Միւսմէ, ի միւսոյ.

Այլ, իւրաքանչիւր, երկաքանչիւր, մի :

Ուր	Ոմն.	Դէն,	Ոմանք.	Դէ Ժանիւն.
Սէր.	Ուրումն.	Դէնը.	Ոմանց.	Դէ Ժանիւնի, Դէ Ժանիւնեցի.
Գործ.	Ոմամբ.	Դէնի.	Ոմամբ.	Դէ Ժանիւնի, Դէ Ժանիւնի.
Տէր.	Ոմանն,	Դէնի,	Ոմանց,	Դէ Ժանիւնի, Էրի.
	առ ոմն.	Դէնի Դէն,	առ ոմանս.	Դէնի Դէ Ժանիւն.
Հայ.	զՈմն.	Դէն,	զՈմանս.	Դէ Ժանիւնի, Դէ Ժանիւն.
Բայ.	յՈմանն,	Դէնի, Դէնի.	յՈմանց.	Դէ Ժանիւնի.

Սոյնպէս հարկովում են — միումն, ալումն :

Ուր	Ոք.	Ոմանք.
Սէր.	Ուրսք.	Ոմանց.
Գործ.	Ոմամբ.	Ոմամբ.
Տէր.	Ոմէք, առ ոք.	Ոմանց, առ ոմանս.
Հայ.	զՈք.	զՈմանս.
Բայ.	յՈմէք.	յՈմանց.

Այսպէս հարկովում են երկաքանչիւր ոք, իւրաքանչիւր ոք, այլ ոք, միւս ոք :

Ուր	Երկրքեան	Կամ Երկրքին.
Սէր.	Երկրցուն,	ունց.
Գործ.	Երկրքումբ.	Երկրքումբ.
Տէր.	Երկրցուն,	ունց. յԵրկրսեան, կամ յԵրկրսին.

Հայ. գերկոսեան, կամ գերկոսին.
Բայ. յերկոցունց.

Երեքեան, չորեքեան, վեցեքեան, ամենեքեան, բոլորեքեան :

Անյոթնական

Ուշ. Իմն. Իք, Ինչ (1). Չի, Ղի՛նչ, Բի՛նչ.
Սուր. Իրիք. Է՛ր, Եր.
Գարշ. Իւիք. Ի՞ւ.
Տում. Իմենն, Իմիք, յի՛նչ. Ի՞մ, յի՛մ, յի՛նչ.
Հայ. Իմն, Ինչ. Չի, զի՛նչ, Բի՛նչ.
Բայ. յիմեննէ, յիմեքէ, առ Իմէ.

Ուշ. Ո՞ւ, կամ ո՛ւ. Ո՞ւք.
Սուր. Ո՞րք. Ո՞րց.
Գարշ. , , , ,
Տում. Ո՞ւմ, յո՛ւ, յո՛ւք. Ո՞րց, յո՛րք.
Հայ. զՈ՞ւ, զո՛ւ. զՈ՞րք.
Բայ. յՈ՞ւմմէ. յՈ՞րց :

Ուշ. Ո՞րք. Ո՞րքք.
Սուր. Որո՞յ. Որո՞ց.
Գարշ. Որո՞ւ. Որո՞ւք.
Տում. Որո՞ւմ, առ ո՛րք. Որո՞ց, առ ո՛րք.
Հայ. զՈ՞րք. զՈ՞րքք.
Բայ. յՈրո՞ւք. յՈրո՞ցք.

ԵՐԱՐՈՐԴ ԱԶԳ. ԲԱՌԻՅ ԴԵՐԱՆՈՒՆ .

Դերանունն է մասն բանի, որ յայանում է դէմք կամ կարգ, և գնվում

(1) Իմն, Իք և Ինչ երեքն ևս քանի մի հոլովներով պահպանուր են և իրարից
լրանում են զործածութեան ժամանակ, հայցականը միշտ առանց զայի:
Իսկ Ինչ և Ի՛նչ նշանակում է մէկ բան կամ ստացում՝ հոլովվում է
Ինչ, Ընչի, Ընչիւ, Ինչք, Ընչից, Ընչիւք :

է անուանց տեղ՝ նրանց չկրկնելու համար: Դէմք ցոյց տուող դերանուններն գոյականապէս են վարվում. իսկ կարգ ցոյց տուողները անվանապէս. մին քանիսը յատուկ հոլով ենին, իսկ միւսները որ և իցէ յատուկ հոլովման վրայ են հղումվում:

Դէմքը երեք է. առաջին՝ որ խօսում է. ինչպէս, ես, մեր, երկրորդ՝ ումի հետ խօսում է. ինչպէս, նա, նոյն, ինչպէս, ինչպէս, ինչպէս:

ՀԱՆՈՎԱԾՈՒՆԵՐ ԳՈՅԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ .

Ուս.	Ես.	Ես.	Միք. մեր.
Սեր.	Իմ.	Իմ.	Մեր. մեր.
Գարծ.	Ինն.	Ինչպէս.	Միք. միւս.
Տրւ.	Ինչ, ինչպէս, ինչպէս.	Ինչ.	Միք. առ միք.
			միւս, ինչպէս միւս.
Հայ.	Գիւս.	Ինչ.	Գիւս. միւս.
Բայ.	Ինչպէս.	Ինչպէս, ինչպէս.	Ինչպէս. միւս.

Ուս.	Գիւս.	Գիւս.	Գիւս. միւս.
Սեր.	Գիւս.	Գիւս.	Գիւս. միւս.
Գարծ.	Գիւս.	Գիւս.	Գիւս. միւս.
Տրւ.	Գիւս. առ Գիւս. միւս.	Գիւս. միւս.	Գիւս. առ Գիւս.
			Գիւս. միւս.
Հայ.	Գիւս.	Գիւս.	Գիւս. միւս.
Բայ.	Գիւս.	Գիւս. միւս.	Գիւս. միւս.

Ուս.	Ինչպէս. (1)	Ինչպէս.
Սեր.	Ինչպէս.	Ինչպէս.
Գարծ.	Ինչպէս.	Ինչպէս.

(1) Սա թէպէտ երրորդ դէմքն է, բայց վարվում է այսպէս ևս — ևս ինչպէս, դու ինչպէս, և այլն:

Տրտ.	ինքեան, առ ինքն, ինքեանց, առ ինքեանս.
Հայց.	զինքն. զինքեանս.
Բաց.	յինքեմէ. յինքեանց.
Ու.	, , իւրեանք.
Սբ.	իւր, իւրեան. իւրեանց.
Գործ.	իւրեամբ, իւրս. իւրեամբք.
Տրտ.	իւրեան, առ իւր, իւրեանց, առ իւրեանս.
Հայց.	, , զիւրեանս.
Բաց.	յիւրմէ. յիւրեանց :
Ու.	հա. հա. հարա. հրահ.
Սբ.	հարա. հրա. հոցա. հրաց.
Գործ.	հովա. հրահով. հոքօք. հրահօվ.
Տրտ.	հմա, առ հա. հոցա, առ հասա. հրահ, որովհ հա. հրաց, որովհ հրաց.
Հայց.	զհա, հրահ. զհոսա, հրաց.
Բաց.	ի հմանէ. հրահէ, հրաց. ի հոցանէ, հրացէ.

Սոյնալիս հոլովումն են — առ, դա :

Ու.	Որ. (1)	Որք.
Սբ.	Որոյ, որ.	Որոց.
Գործ.	որով.	Որովք.
Տրտ.	Որում, առ որ.	Որոց, առ, որս.
Հայց.	զՈր.	զՈրս.
Բաց.	յՈրմէ.	յՈրոց. :

ՀՈՒՈՎՄՈՒՆՔ ԱԾԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆԵՐԻ .

Ու.	Այն.	Այնք, այնքով.
Սբ.	Այնր, կամ այնորով.	Այնց, այնոցով.

(1) Սրա նախորդի տրականի և բացառականի տեղ շատ անգամ դնում են առ և առաջի բառերը :

Գրչ.	Այնու, այնուիկ.	Այնուքիւք, այնուքիւք.
Տրւի.	Այնմ, այնմիկ, յայն.	Այնց, այնոցիկ, յայնս, յայնոսիկ.
Հայց.	զԱյն.	զԱյնս, զայնոսիկ.
Բաց.	յԱյնմանէ.	յԱյնցանէ, յայնց, յայնոցիկ.

Սոյնպէս — այս. այդ :

Ուր.	Սոյն.	Սոյնք, սոքին.
Սիւր.	Սոքին, սոքուն.	Սոցին, սոցուն, սոցունց.
Գրչ.	Սովին, սովիւք.	Սովիւք, սոքիւք.
Տրւի.	Սմին, ի սոյն.	Սոցին, սոցուն, ի սոյնս.
Հայց.	զՍոյն.	զՍոյնս, զսոսին.
Բաց.	, ,	ի Սոցունց :

Սոյնպէս — դոյն, նոյն .

Ուր.	Բո.	Բոք.
Սիւր.	Բոյ.	Բոց.
Գրչ.	Բով.	Բովք.
Տրւի.	Բում, ի քո.	Բոց, սո քոյս .
Հայց.	զԲո.	զԲոյս .
Բաց.	ի Բումմէ, ի քոյ. ի Բոց :	

Իմ, իմոյ, իմում, առ իմ, զիմ, յիմմէ. իմք, իմոց, իմովք, իմոց յիմս, զիմս, յիմոց. այսպէս հոլովւում են — մեր, մերոյ, ձեր, ձերոյ, իւր, իւրոյ, սորայ — սորայոյ, սոցա, սոցայոյ. դորա, դորայոյ. զոցա, զոցայոյ. նորա, նորայոյ. նոցա, նոցայոյ. մերոյին, ձերոյին, իւրոյին, նորային. իսկ իմոյին, քոյին, մերոյին, ձերոյին նախդիւ են միայն հոլովւում :

Դիմորոշ յողերը ա, ք, ն, կպէտիւ բառերի ծայրումը ա, ք, ն, դե-բանուններինման ջովում են դէմքերը. ինչպէս, տէրս, տէրդ, տէրն :

ԵՐՐՈՐԴ ԱԶԳ ԲԱՌԻՑ ԲԱՅ.

Բայն է բառ կամ մասն բանի, որ նշանակում է լինել, առնել կամ կրել

ինչ, որպէս, լինիմ, գնամ, սիրեմ, սիրիմ՝ ուստի չորս ազգի կամ չորս առիւրայեր կան, Եւսէն կամ Զեւսէն, որոնք նշանակում են լինիլ կամ գոյ, առնել և կրել ինքն ըստ ինքեան։ Ինչպէս, լինիմ, գնամ, երթամ, և այլն։

Գարշապէն, որ նշանակում է առնել և ազդիլ յայլ ինչ կամ ուրիշին, ինչպէս, սիրեմ, շինեմ, տեսնեմ, և այլն։

Աստաբէն, որ նշանակում է կրուիլ կամ աղգուիլ ուրիշիցն, ինչպէս, սիրիմ, շինիմ, տեսնիմ, և այլն։

Հասարէ կամ Ֆիշէ, որ վարւում է երբեմն իբր գործողական և երբեմն իբր կրատական, խոնարհուելով կրատականի նման. ինչպէս, յղանամ, ծնանիմ, ընթեռնում, և այլն։

ՊԱՐԱԳԱՅՔ ԲԱՅԻ

Բայն ունի հինգ պարագայ — Եւսէն, Ժահէն, Բէ-, Դեւէ և Խահարհմանէ։

Եւսէն առնում է լայերի խոնարհմանց աստիճանը կամ կերպը, և են երեք — ա. Սահմանէն, որ պատմում է կամ հաստատում պարզաբար, ինչպէս, գնամ — գնացի — գնացից։

Բ. Հրահայէն, որ հրամայում է կամ աստտում. ինչպէս, գնաւ — մի գնար, խօսեաց — մի խօսիր։

Գ. Սարգստաբէն, որ ընդ պայմանաւ կամ թէութեամբ կալի է թողում բանը. ինչպէս, գնացեմ, տեսնիցեմ։

Որովհետեւ ամենայն գործողութիւն, կրելութիւն կամ շինելութիւն կատարւում են ժամանակի մէջ, ուրեմն բայն ունի և ժամանակներ.

ա. Ներքոյ, որոյ մէջ գործը սկսուած կատարւում է. ինչպէս սիրեմ, տեսնեմ, և այլն։

բ. Անցեալ, որոյ մէջ գործն անց է կացել կամ կատարուել. ինչպէս, սիրեցի, տեսի, կամ մնացել է անկատար. ինչպէս, սիրէի, տեսնէի։

գ. Այստէ, որոյ մէջ գործը դեռ նոր պէտք է կատարուի. ինչպէս, տեսից, սիրեցից։

Թեւ ջոյցանում է գործող անձանց սակաւութիւնը կամ շատութիւնը, և երկու են եղական և յոգնական. ինչպէս, գործեմ — գործեմք, որոնց մէջ էական դերանունները զօրութեամբ խմայւում են, այսինքն ևս գործեմ, մեք գործեմք։

Խանութան և հն առևտուր բայերի շանազան վախճանութիւնները ժամանակով,
դէմքով և թուով ունին սրանք ծայրերումը շանազան վերջաւորութիւն-
ներ, որոնք և առևտուր են Լճագործութիւն և ինչպէս, եւ, ահ, ահ, եւ:

Երկու տեսակ խոնարհմունք կան, պարզ կամ հասնաւոր և խառն կամ ահ-
հա, կան և արտուղի բայեր, որոնք խոտորվում են խոնարհման ժամանակը
կամ երկու բայից են ձևանում:

Չորս լծորդութիւնների պարզ խոնարհմանց պատկերն							
Եղանակ	Ժամանակ	1 ևմ	2 իմ	3 ամ		4 ում	
		Գործողութիւն	Առարկ	Գործ.	Առարկ	Գործ.	Առարկ
Սահման.	Նշելու.	Սիր հմ.	Սիր իմ.	Աղամ.	— ամ.	Թողում.	— ում.
	Անց. Ան.	— էի.	— էի.	— այի.	— այի.	— ուի.	— ուի.
	Անց. Այ.	Սիր եցի.	Սիրեցայ.	Աղացի.	— այ.	Թող ի.	— այ.
	Ապաւնել.	— ից.	— այց.	— ից.	— այց.	— ից.	— այց.
Հրամ.	—	Սիր հմ.	Սիր հմց.	Աղ ա.	— այլի.	Թող.	— իլի.
Մտորադ.	—	Սիրիցեմ.	— իցիմ.	այցեմ.	— այցիմ.	ուցում.	— ուցում.

ՊԱՐՋ ՕՐԻՆԱԿ Ե՛ ԼԾՈՐԴՈՒԹԵԱՆ.

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

Ներքին.

Եւէ՛ Սիրեմ. Սիրես. Սիրէ. ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.}
 Յոգնե՛ւ Սիրեմք. Սիրէք. Սիրեն. ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.}

Անշեւալ աշխարհ.

Սիրէի. Սիրէիր. Սիրէր. ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.}
 Սիրէաք. Սիրէիք. Սիրէին. ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.}

Անշեւալ փարսէւ.

Սիրեցի. Սիրեցիր. Սիրեաց. ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.}
 Սիրեցաք. Սիրեցիք. Սիրեցին. ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.}

Առաջին.

Սիրեցից. Սիրեսցես. Սիրեսցէ. ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.}
 Սիրեսցաք. Սիրեսցիք. Սիրեսցեն. ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.}

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Սիրեմ. Սիրեսցիր. մի՛ Սիրեր. ^{«ներս» եմ.} — ^{«ներս» եմ.}
 Սիրեցէք. մի՛ Սիրէք. — ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.}

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Սիրիցեմ. Սիրիցես. Սիրիցէ. ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.}
 Սիրիցեմք. Սիրիցէք. Սիրիցեն. ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.} ^{«ներս» եմ.}

Այսպէս խոնարհվում են այս բայերը.

Գործողութիւններ — այրեմ, զրեմ, ազդեմ, ազաչեմ, ըմբռնեմ, թռեմ,
 կանգնեմ, կարեմ, կոչեմ, հնչեմ, մտնեմ, հրամայեմ, շինեմ, փրկեմ,

քաջալերեմ, բաժանեմ, դարմանեմ, խաղիւմեմ, կործանեմ, յանդիմանեմ,
սերմանեմ, վանեմ. բայց ասեմ, գիտեմ. կարեմ և մարթեմ բայերը
կատարեալն ունին—ասացի, գիտացի, կարացի, մարթացի :

Չէգտալեմ—ժամանեմ, աղաղակեմ, թագաւորեմ, ամաչեմ, գոչեմ,
դիմեմ, սպասեմ, տիրեմ, կռնչեմ, մռնչեմ, ջնչեմ, կառանչեմ, և այլն :

ՊԱՐՁ ՕՐԻՆԱԿ Է՛ ԼԾՈՐԴՈՒԹԵԱՆ .

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

Ներքայ .

Սիրիւմ. Սիրիւս. Սիրիւ. «երկում է՛, «երկում է՛, «երկում է՛ .
Սիրիւմք. Սիրիւք. Սիրիւն. «երկում է՛նէ, «երկում է՛, «երկում է՛ն :

Անցեալ աւիարար .

Սիրէի. Սիրէիր. Սիրէր, —իւր. «երկում է՛, «երկում է՛եր, «երկում է՛ր .
Սիրէաք. Սիրէիք. Սիրէին. «երկում է՛նէ, «երկում է՛, «երկում է՛նն :

Անցեալ կառարեալ .

Սիրեցայ. Սիրեցար. Սիրեցաւ. «երուեցայ, «երուեցար, «երուեցաւ .
Սիրեցաք. Սիրեցայք. Սիրեցան. «երուեցանէ, «երուեցատ, «երուեցանն :

Ապարանի .

Սիրեցայց. Սիրեսցիս. Սիրեսցի. «երուեի, «երուեիս, «երուեի .
Սիրեսցուք. Սիրեսցիք. Սիրեսցին. «երուեիւնէ, «երուեիւ, «երուեին :

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Սիրեաց. Սիրեսցիր. մի՛ Սիրիւք. «երուիք մի՛ «երուիք .
Սիրեցարուք մի՛ Սիրիւք. «երուեցիւք մի՛ «երուիք :

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Սիրիցիւմ. Սիրիցիւս. Սիրիցի. թէ՛ «երուի, թէ՛ «երուիս, թէ՛ «երուի :

Սիրիցիմք. Սիրիցիք. Սիրիցին. Բե հեր-ենի, Բե հեր-էի, Բե հեր-են :

Այսպէս խոնարհութեամբ եմ գործողականից եմ վերստեմ կրատողական
բայերս — ալիւմ, գրիւմ, աղղիւմ, աղաչիւմ, լիւրնիւմ, և այլն :

Հայնպէս հասարակ — դաւանիւմ, դատիւմ, խոստովանիւմ, խորհիւմ, խո-
սիւմ, կամիւմ, շահիւմ, և այլն :

Եւ վերջապէս — հայիւմ, աշխատիւմ, երևիւմ, յոգնիւմ, յագիւմ, բնակիւմ,
սպիւմ, դադարիւմ, հրաժարիւմ, պակասիւմ (1) :

ՊԱՐԶ ՕՐԻՆԱԿ Ի ԼՅՈՐԴՈՒԹԵԱՆ.

Ս Ա Հ Մ Ա Ն Ա Կ Ա Ն Ե Ղ Ա Ն Ա Կ Ի

Ներքո՝

Աղամ. Աղաս. Աղայ. աղամ եմ, աղամ եմ, աղամ եմ.

Աղամք. Աղայք. Աղան. աղամ եմի, աղամ եմի, աղամ եմի :

Անշուշտ անհարկ.

Աղայի. Աղայիւր. Աղայ. աղամ եմ, աղամ եմ, աղամ եմ.

Աղայաք. Աղայիք. Աղային. աղամ եմիք, աղամ եմիք, աղամ եմիք :

Անշուշտ անհարկ.

Աղացի. Աղացիւր. Աղաց. աղացեմ, աղացեմ, աղացեմ.

Աղացաք. Աղացիք. Աղացին. աղացեմք, աղացեմք, աղացեմք :

(1) Այս հասարակ և չեղողական բայերից մի քանիսը տեսանելով եմ տեղ տեղ մեր մատենադրութեանց մէջ եմ վերջուրում թեամբ գործածած, բայց մեր կարծիքով պէտք է աշխատեն հմուտ վարժապետները վերջապէս նեղ այսպիսի երբեմն այսպէս և երբեմն այնպէս անկանոնութիւնները :

Աղայութի

Աղայից. Աղայեցի. Աղայցի. Կալաւ, Կալաւ, Կալաւ.
 Աղայացութ. Աղայաջիք. Աղայացեն. Կալաւի, Կալաւի, Կալաւի:

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Աղա. Աղայաջիք. մի Աղայ. աղաւ, մի աղաւ:
 Աղայցէք, մի Աղայք. աղայցի, մի աղայ:

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Աղայցեմ. Աղայցես. Աղայցէ. Բէ աղաւ, Բէ աղաւ, Բէ աղաւ.
 Աղայցեմք. Աղայցէք. Աղայցեն. Բէ աղաւի, Բէ աղաւ, Բէ աղաւ:

Այսպէս խոնարհելում են բայքս — լուսնամ, մուրամ, կարդամ, ող-
 բամ, լամ, թանամ, բառնամ, որսամ, հողամ, դղամ, ամամ, տեղամ:
 Զեպիւն — անսամ, գնամ, եռամ, զեռամ, խաղամ, խնդամ, քնամ, տո-
 կամ. խիլ բայելիւ—դթամ, դողամ, դղջամ, յուսամ, ջանամ, ցնծամ կա-
 տարեալն ունին—դթացայ, ցնծացայ և այլն. թէպէտ ըստ մեր կարծեաց
 յոյժ բարեւք է կանոնաւոր խոնարհել այսպիսի բայելը: Խալ բայքս—կամ,
 լամ, թանամ, բառնամ, կեամ հրամայալանը ունին Կանց, բանց, բարձ,
 կեանց:

ՕՐԻՆԱԿ ԿՐԱՆՈՐԱԿԱՆԻ

ՍԱՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Նիւթի

Աղամ. կամ Աղացեալ լինիւմ աղաւ-ի եւ
 Աղամք. կամ Աղացեալ լինիւմք. . . . աղաւ-ի եւ:

Անշեալ աւի որսար.

Աղայի . . . աղաւ-ի եւ . . . Աղայաք . . . աղաւ-ի եւ:

Անշեալ Կարեւալ.

Աղացայ. Աղացար. Աղացաւ. աղաւ-իցայ, աղաւ-իցար, աղաւ-իցաւ.
 Աղացաք. Աղացայք. Աղացան. աղաւ-իցան, աղաւ-իցաք, աղաւ-իցան:

Ա. Դ. Դ. Դ. Դ.

Աղացայց. Աղացիս. Աղացի. Վաղա-ի, Վաղա-ի, Վաղա-ի.
 Աղացուք. Աղացիք. Աղացին. Վաղա-ի, Վաղա-ի, Վաղա-ի :

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Աղացիք. Աղացիք. մի Աղացի. աղա-ի, Վաղա-ի,
 Աղացարուք աղա-ի :

ՄՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Աղացի . . . Աղացի աղա-ի Վաղա-ի
 Աղացիք . . . Աղացի աղա-ի (1)

Նա վերջացեալ ամէն սեռի բայերը խոնարհութեամբ են այս կրաւորական օրինակի վրայ. ինչպէս, մերկանամ, խոստանամ, մոռանամ, մուրանամ, յղանամ, ուրանամ, կուրանամ, ստանամ, մարդարէանամ, ամբանամ, արբանամ, բարկանամ, զոհանամ, զարմանամ, զօրանամ, մարդանամ, ընթանամ, թշնամանամ, մերձենամ, յագենամ, անձկանամ, ծուլանամ, զղջանամ, և այլն :

ՊԱՐՁ ՕՐԻՆԱԿ ԵՄ ԼԾՈՐԴՈՒԹԵԱՆ.

ՍԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ն. Դ. Դ.

Թողում. Թողում. Թողում. Վաղա-ի, Վաղա-ի, Վաղա-ի.
 Թողումք. Թողումք. Թողում. Վաղա-ի, Վաղա-ի, Վաղա-ի :

(1) Որպէս երևում է թէ վերջացած բայերի կրաւորական ներկան, անկատարը և երբեմնապէս ստորադասականը լինում են զործողականի նման, կամ կ'ազմուի են էական բայով, կամ լինում են այսպէս—բանամ—բանիմ, բառանամ—բառանիմ, բուսանամ—բուսանիմ, իմանամ—իմանիմ, և այլն :

Անշեւալ հարաբերութեամբ

Թողութիւն. Թողութիւն. Թողութիւն. Խաղաղութեան, Խաղաղութեան, Խաղաղութեան.
 Թողութեամբ. Թողութեամբ. Թողութեամբ. Խաղաղութեան, Խաղաղութեան, Խաղաղութեան.

Անշեւալ հարաբերութեամբ

Թողութիւն. Թողութեամբ. Եւ Թողութեամբ. Խաղաղութեան, Խաղաղութեան, Խաղաղութեան.
 Թողութեամբ. Թողութեամբ. Թողութեամբ. Խաղաղութեան, Խաղաղութեան, Խաղաղութեան :

Ապագային

Թողութիւն. Թողութեամբ. Թողութեամբ. Խաղաղութեան, Խաղաղութեան, Խաղաղութեան.
 Թողութեամբ. Թողութեամբ. Թողութեամբ. Խաղաղութեան, Խաղաղութեան, Խաղաղութեան :

ՀՐԱՄԱՅԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Թողութիւն. Թողութեամբ. մի Թողութեամբ. Խաղաղութեան, Խաղաղութեան, Խաղաղութեան.
 Թողութեամբ. մի Թողութեամբ. Խաղաղութեան, Խաղաղութեան, Խաղաղութեան :

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Թողութեամբ. Թողութեամբ. Թողութեամբ. Խաղաղութեան, Խաղաղութեան, Խաղաղութեան.
 Թողութեամբ. Թողութեամբ. Թողութեամբ. Խաղաղութեան, Խաղաղութեան, Խաղաղութեան :

Այս օրինակի վրայ խոնարհում եմ—արդեւում, զենում, զերում, զերում, զերում,
 հեղում, յաւելում, ցերում, լնում, լնում, լնում, և այլն :

ՕՐԻՆԱԿ ԿՐԱԻՈՐԱԿԱՆԻ

Անշեւալ հարաբերութեամբ

Թողութիւն. Թողութեամբ. Թողութեամբ. Խաղաղութեան, Խաղաղութեան, Խաղաղութեան.
 Թողութեամբ. Թողութեամբ. Թողութեամբ. Խաղաղութեան, Խաղաղութեան, Խաղաղութեան :

Ապագային

Թողութիւն. Թողութեամբ. Թողութեամբ. Խաղաղութեան, Խաղաղութեան, Խաղաղութեան.
 Թողութեամբ. Թողութեամբ. Թողութեամբ. Խաղաղութեան, Խաղաղութեան, Խաղաղութեան :

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Թողիր. Թողարուք. (1) Խողնուի, Խողնուիցի :

Այսպէս խոնարհվում են հաւաքով բայերս—զգենում, կլնում, ընթեռնում, ընկլնում, և Զեղաւանիւնիւն հոգիւրջացեալ գրօսնում, զերծնում, հեծնում, հեղձնում, յենում, ջեռնում, երզնում, ուռնում, քաղցնում, այտնում, զարթնում, թաղնում, մածնում, ոստնում, պակնում, պլնում, սառնում, ցածնում :

ԽԱՌՆ ԽՈՆԱՐՀՄՈՒՆՔ Ե՛ ԼԾՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

Ներիւն :

Տեսանեմ. Տեսանես. Տեսանէ. Տեսանեմք. Տեսանէք. Տեսանեն.

Անցեալ աշխարհ :

Տեսանէի. Տեսանէիր. Տեսանէր. Տեսանէաք. Տեսանէիք. Տեսանէին.

Անցեալ յաշխարհ :

Տեսի. Տեսիր. Էտես կամ Տես. Տեսաք. Տեսիք. Տեսին.

Ապաւնի.

Տեսից. Տեսցես. Տեսցէ. Տեսցուք. Տեսջիք. Տեսցեն.

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Տես. Տեսչիր. մի Տեսաներ. Տեսէք. Տեսջիք. մի Տեսանէք.

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Տեսանիցեմ. Տեսանիցես. Տեսանիցէ. Տեսանիցեմք. Տեսանիցէք. Տեսանիցեն.

Այսպէս խոնարհվում են աշխարհի վերջացեալ բայերս Գործարարիւնի :

(1) Իսկ ներկայ, անկատար և ստորադասականն բոտ ամենայնի նման են գործողականին կամ խոնարհվում են էական բայով կամ լինում են այսպէս—թողանիմ, զենանիմ, հեղանիմ, լնանիմ, և այլն :

— լանիծանեմ, արկանեմ, բեկանեմ, գտանեմ, դիզանեմ, երզիծանեմ, զա-
ռածանեմ, զատանեմ, զարկանեմ, զերծանեմ, սողտանեմ, լքանեմ, թը-
քանեմ, լսցանեմ, կլանեմ, հատանեմ, հարցանեմ, մոծանեմ, հարկա-
նեմ, պահանեմ, սպանանեմ, ստեղծանեմ, օծանեմ, և հինգ բայերս,
(թէպէտ *հչ առեմ վերջացեալ*) ածեմ, բերեմ, հանեմ, հեղուեմ, համբե-
րեմ, *Զեղստիւն* — անցանեմ, զանցանեմ, զառանցանեմ, ելանեմ, իջանեմ,
հասանեմ. նմանապէս *առեմ վերջացեալ* բայերս — անցուցանեմ, ար-
բուցանեմ, բուսուցանեմ, դարձուցանեմ, զգեցուցանեմ, կախուցանեմ,
ծանուցանեմ, կեցուցանեմ, հատուցանեմ, մատուցանեմ, մեռուցանեմ,
ուսուցանեմ, ամրացուցանեմ, զօրացուցանեմ, ապրեցուցանեմ, և այս մի
քանիսը — կորուսանեմ, ելուզանեմ, ընդելուզանեմ, ընկելուզանեմ, փլուզա-
նեմ (1):

ՕՐԻՆԱԿ ԿՐԱԻՈՐԱԿԱՆԻ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

Ներքեւ.

Տեսանիւմ. Տեսանիս. Տեսանիւ. Տեսանիւք. Տեսանիք. Տեսանին.

Անշեւալ աշտարակ.

Տեսանէի. Տեսանէիր. Տեսանէր. Տեսանէաք. Տեսանէիք. Տեսանէին.

Անշեւալ ատարակ.

Տեսայ. Տեսար. Տեսաւ. Տեսաք. Տեսայք. Տեսան.

Ապարեի.

Տեսայց. Տեսցիս. Տեսցի. Տեսցուք. Տեսջիք. Տեսցին.

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Տեսիր, Տեսջիր, մի Տեսանիր. Տեսարոք. մի Տեսանիք:

(1) Բայց *առեմ վերջացածն* ի հրամայականը տարբերութեւն այսպէս
— անցն. արբն, ծանն, հատն, ապրեցն, կորն, փլուզն, և այլն:

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Տեսանիցիմ. Տեսանիցիա. Տեսանիցի. Տեսանիցիմք. Տեսանիցիք. Տեսանիցին :

Այսպէս խոնարհւում են աշխարհի և աշխարհի վերջացիալ բայերս—անիծանիւմ, բեկանիւմ, դատանիւմ, հատանիւմ, սպանանիւմ, հարկանիւմ, ծանուցանիւմ, հանգուցանիւմ, հատուցանիւմ, կորուսանիւմ, ընկղզանիւմ, և հառաբանիւմ—աղանիւմ (հաղնիւ), ծնանիւմ, ուսանիւմ, սկսանիւմ, ալիսանիւմ, վարկանիւմ, տանիւմ, ընթերցանիւմ, և լեզուագրանիւմ—աղանիւմ, (իջանիւ) անկանիւմ, դրօսանիւմ, զերծանիւմ, զիջանիւմ, հեծանիւմ, մածանիւմ, մեռանիւմ, ջեռանիւմ, նստիւմ. նոյնպէս և չեմ, աշխարհի և աշխարհի վերջացածները, բայց որովհետեւ սրբանք վորքս ինչ տարբերւում են, ուսանողաց զխրութեան համար դնում ենք մի օրինակ :

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներքոյ.

Թաքչիւմ. Թաքչիւ. Թաքչի. Թաքչիմք. Թաքչիք. Թաքչին.

Անցեալ աշխարհ.

Թաքչիւ. Թաքչիւր. Թաքչիւր. Թաքչիւք. Թաքչիւք. Թաքչիւն.

Անցեալ օրերս.

Թաքեայ. Թաքեայր. Թաքեայր. Թաքեայք. Թաքեայք կամ Թաքերուք. Թաքեան.

Ապագայ.

Թաքեայց. Թաքիցես. Թաքիցէ. Թաքիցուք. Թաքիցիք. Թաքիցին.

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Թաքիւր. Թաքիլիւր. մի Թաքիլիւր. Թաքերուք. մի Թաքիլիւր.

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Թաքչիցիւմ. Թաքչիցիւ. Թաքչիցի. Թաքչիցիմք. Թաքչիցիք. Թաքչիցին.

Սոյնպէս խոնարհում են—ղատչիւմ, զարթչիւմ, թուչիւմ, կառչիւմ, հանդչիւմ, մատչիւմ, ոտտչիւմ, լիակչիւմ, երկնչիւմ, կոյնչիւմ, մարտնչիւմ, մեղանչիւմ, և այլն :

ԱՐՏՈՒՂԻ ԲԱՅՆԵՐ .

Արտուղի են ասլում այն բայերը, որոնք խոնարհուելիս կատարեալ ժամանակումը ուրիշ արմատ են առնում, կամ աւելի պարզ ասել, երկու թերակատար բայից մի ամբողջ են կազմում :

ՍԱՀԾԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

Ներքոյ.

Առնեմ. Առնես. Առնէ. Առնեմք. Առնէք. Առնեն.

Անցեալ անգիր.

Առնէի. Առնէիր. Առնէր. Առնէաք. Առնէիք. Առնէին.

Անցեալ անգիր.

Արարի. Արարեր. Արար. Արարաք. Արարիք. Արարին.

Այսօր.

Արարից. Արասցես. Արասցէ. Արասցուք. Արասջիք. Արասցեն.

ՀԱՄԱՅՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

Արմ. Արասջիր. մի Առներ. Արարէք. մի Առնէք.

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

Առնիցեմ. Առնիցես. Առնիցէ. Առնիցեմք. Առնիցէք. Առնիցեն.

ՕՐԻՆԱԿ ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆԻ

ՍԱՀԾԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

Ներքոյ.

Առնիմ. Առնիս. Առնի. Առնիմք. Առնիք. Առնին.

Անցեալ անգարք

Առնէի, Առնէիր, Առնէր, Առնէաք, Առնէիք, Առնէին.

Անցեալ անգրեալ

Արարայ, Արարար, Արարաւ, Արարաք, Արարայք, Արարան.

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Արասջիր, մի Առնիր, մի Առնիք.

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Առնիցիմ, Առնիցիս, Առնիցի, Առնիցիմք, Առնիցիք, Առնիցին :

ՕՐԻՆԱԿ ԳՈՐԾՈՂԱԿԱՆԻ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

Ներեայ.

Դնեմ, Դնես, Դնէ, Դնեմք, Դնէք, Դնեն.

Անցեալ անգարք.

Դնէի, Դնէիր, Դնէր, Դնէաք, Դնէիք, Դնէին.

Անցեալ անգրեալ.

Եղի, Եղիր, Եղ, Եղաք, Եղիք, Եղին.

Ապարեի.

Եղից, Գիցես, Գիցէ, Գիցաք, Գիջիք, Գիցեն.

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Դիւր, Դիջիր, մի Դնիր, Դիք, մի Դնէք.

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Դնիցեմ, Դնիցես, Դնիցէ, Դնիցեմք, Դնիցէք, Դնիցեն :

ՕՐԻՆԱԿ ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆՆԻ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

ՆԵՐՔԵՂՈՒՄ

ԴՆԻՄ, ԴՆԻՍ, ԴՆԻՔ, ԴՆԻՄՔ, ԴՆԻՔ, ԴՆԻՆ

ԱՆՅԵՄԼ ԽՆԴՈՐԱՐ

ԴՆԵԻ, ԴՆԵԻՐ, ԴՆԵՐ ԿԱՄ ԴՆԻՐ, ԴՆԵՄՔ, ԴՆԵԻՔ, ԴՆԵԻՆ

ԱՆՅԵՄԼ ԽՈՐԱՐԵՄԼ

ԵՂԱՅ, ԵՂԱՐ, ԵՂԱՎ, ԵՂԱՔ, ԵՂԱՅՔ, ԵՂԱՆ

ԱՊՈՐՈՒՄ

ԵՂԱՅԳ, ԴԻՅԻՍ, ԴԻՅԻ, ԴԻՅՈՒՔ, ԴԻՂԻՔ, ԴԻՅԻՆ

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ԴԻՂԻՐ, ՄԻ ԴՆԻՐ, ՄԻ ԴՆԻՔ

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ԴՆԻՅԻՄ, ԴՆԻՅԻՍ, ԴՆԻՅԻ, ԴՆԻՅԻՄՔ, ԴՆԻՅԻՔ, ԴՆԻՅԻՆ :

ՕՐԻՆԱԿ ԳՈՐԾՈՂԱԿԱՆՆԻ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

ՆԵՐՔԵՂՈՒՄ

ՈՒՄԵՄ, ՈՒՄԵՍ, ՈՒՄԷ, ՈՒՄԵՄՔ, ՈՒՄԷՔ, ՈՒՄԵՆ

ԱՆՅԵՄԼ ԽՆԴՈՐԱՐ

ՈՒՄԷԻ, ՈՒՄԷԻՐ, ՈՒՄԷՐ, ՈՒՄԷՄՔ, ՈՒՄԷԻՔ, ՈՒՄԷԻՆ

ԱՆՅԵՄԼ ԽՈՐԱՐԵՄԼ

ԿԵՐԱՅ ԿԱՄ ԿԵՐԻ, ԿԵՐԵՐ, ԵԿԵՐ ԿԱՄ ԿԵՐ, ԿԵՐՄՔ, ԿԵՐԱՅՔ, ԿԵՐԱՆ ԿԱՄ ԿԵՐԻՆ

Աղյուսակ.

Կերայց կամ Կերից. Կերիցես. Կերիցէ. Կերիցութ. Կերիջիք. Կերիցեն.

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Կեր. Կերիջիք. մի Ուտեր. Կերայք. Կերէք. մի Ուտէք :

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ուտիցիւմ. Ուտիցես. Ուտիցէ. Ուտիցեմք. Ուտիցէք. Ուտիցեն.

ՕՐԻՆԱԿ ԿՐԱԻՈՐԱԿԱՆԻ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

Ներքոյ.

Ուտիւմ. Ուտիւ. Ուտիւք. Ուտիւմք. Ուտիւք. Ուտիւն.

Անշեւալ աշխարհ.

Ուտէի. Ուտէիր. Ուտէր. Ուտէաք. Ուտէիք. Ուտէին.

Անշեւալ Կարբեւալ.

Կերայ. Կերար. Կերաւ. Կերաք. Կերայք. Կերան.

Աղյուսակ.

Կերայց. Կերիցես. Կերիցէ. Կերիցութ. Կերիջիք. Կերիցին. :

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Կերիջիք. Ուտիջիք. մի Ուտիր. մի Ուտիք.

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ուտիցիւմ. Ուտիցիւ. Ուտիցի. Ուտիցիւմք. Ուտիցիւք. Ուտիցին :

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

Ներքոյ.

Յառնիւմ. Յառնես. Յառնէ. Յառնեմք. Յառնէք. Յառնեն.

Անշեւալ աշխարհ.

Յառնէի. Յառնէիր. Յառնէր. Յառնէաք. Յառնէիք. Յառնէին.

Անշեւալ կարգեալ.

Յարեայ. Յարեար. Յարեաւ. Յարեաք. Յարեայք. Յարեան.

Ապարհի.

Յարեայց. Յարիցես. Յարիցէ. Յարիցուք. Յարիջիք. Յարիցեն.

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Արի կամ յարիւր. Յարիջիւր. մի Յառնելու. Արիք. մի Յառնէք.

ՍՏՈՐԱԴԱՍԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Յառնիցեմ. Յառնիցես. Յառնիցէ. Յառնիցեմք. Յառնիցէք. Յառնիցեն.

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԿԱԻ

Ներիւյ.

Ճանաչում.	Ճանաչես.	Ճանաչէ.	Ըմպեմ.	Ըմպես	Ըմպէ.
Ճանաչեմք.	Ճանաչէք.	Ճանաչին.	Ըմպեմք.	Ըմպէք.	Ըմպեն.

Անշեւալ աշխարհ.

Ճանաչէի.	Ճանաչէիր.	Ճանաչէր.	Ըմպէի.	Ըմպէիր.	Ըմպէր.
Ճանաչէաք.	Ճանաչէիք.	Ճանաչէին.	Ըմպէաք.	Ըմպէիք.	Ըմպէին.

Անշեւալ կարգեալ.

Ծանեայ. Ծանեար. Ծանեաւ. Արրի. Արրեր. Էարբ կամ արբ.
Ծանեաք. Ծանեայք. Ծանեան. Արրաք. Արրիք. Արրին.

Ապարհի.

Ծանեայց. Ծանիցես. Ծանիցէ. Արրից. Արրցես. Արրցէ.
Ծանիցուք. Ծանիջիք. Ծանիցեն. Արրցուք. Արրջիք. Արրցեն.

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ծանիր. Ծանիջիր. մի ճանաչիր. Արբ. Արբջիր. մի Բմպեր.
Ծաներուք. մի ճանաչէք. Արբէք. մի Բմպէք.

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ծանիցեմ. Ծանիցես. Ծանիցէ. Բմպիցեմ. Բմպիցես. Բմպիցէ.
Ծանիցեմք. Ծանիցէք. Ծանիցեն. Բմպիցեմք. Բմպիցէք. Բմպիցեն :

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

Ներքոյ.

Երթամ. Երթաս. Երթայ. Երթամք. Երթայք. Երթան.

Անցեալ անգամք.

Երթայի. Երթայիր. Երթայր. Երթայաք. Երթայիք. Երթային.

Անցեալ օրերեալ.

Չողայ. Չողար. Չողաւ. Չողաք. Չողայք. Չողան.

Ապաւինէ.

Երթայց. Երթիցես. Երթիցէ. Երթիցուք. Երթիջիք. Երթիցեն.

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Երթ. Երթիջիր. մի Երթար. Երթայք. մի Երթայք.

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Երթայցեմ. Երթայցես. Երթայցէ. Երթայցեմք. Երթայցէք. Երթայցեն :

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

Ներքոյ.

Լսեմ. Լսես. Լսէ. Ունիմ. Ունիւ. Ունիւ.

Լսեմք. Լսէք. Լսեն. Ունիմք. Ունիք. Ունին.

Անցեալ տնտեսութիւն.

Լսէի. Լսէիր. Լսէր. Ունէի. Ունէիր. Ունէր.
 Լսէաք. Լսէիք. Լսէին. Ունէաք. Ունէիք. Ունէին.

Անցեալ կառավարութիւն.

Լուայ. Լուար. Լուաւ. Կալայ. Կալար. Կալաւ.
 Լուաք. Լուայք. Լուան. Կալաք. Կալաք. Կալան.

Ապրումն.

Լուայց. Լուիցես. Լուիցէ. Կալայց. Կալցիս. Կալցի.
 Լուիցութ. Լուիջիք. Լուիցեն. Կալցութ. Կալջիք. Կալցեն.

ՀՐԱՄԱՅՈՒՆ ԵՂԱՆԱԿ

Լոր. Լուիջիւր. մի Լսեր. Կալ. Կալջիւր. մի Ունիր.
 Լուարոր. մի Լսէք. Կալարութ. մի Ունիք.

ՍՏՈՐԱԳԱՍՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Լսիցեմ. Լսիցես. Լսիցէ. Ունիցիմ. Ունիցիս. Ունիցի. (1)
 Լսիցութ. Լսիջիք. Լսիցեն. Ունիցիմք. Ունիցիք. Ունիցին.

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներքայ.

Տամ. Տաս. Տայ. Գամ. Գաս. Գայ.
 Տամք. Տայք. Տան. Գամք. Գայք. Գան.

(1) Ունիւր բայը նշանակում է բռնել, իսկ «-նէն»-ը նշանակութեամբը ամէն ժամանակներ չէ գործածվում, և փոխանակ ասելու ունիւմ որդի, կամ գուտը կամ այլ, առում են—է իմ որդի, են նորա գտտիք, չիք իմայր, և այլն. կամ առաւել լաւէ «-նէն»-ը աշխարհօրէն բայը գործածական չիւնել:

Անշեւաւ աշխարհք

Տայի• Տայիր• Տայր• Գայի• Գայիր• Գայր•
 Տայաք• Տայիք• Տային• Գայաք• Գայիք• Գային•

Անշեւաւ Խաթաբեաւ

Ետու• Ետուր• Ետ• Եկի• Եկեր կամ Եկիր• Եկն•
 Ետաք• Ետուք• Ետուն• Եկաք• Եկիք• Եկին•

Ապարհի

Տաց• Տացես• Տացէ• Եկից• Եկեսցես• Եկեսցէ•
 Տացուք• Տաջիք• Տացեն• Եկեսցուք• Եկեսջիք• Եկեսցին•

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Տուր• Տաջիր• մի Տար• Եկի• Եկեսջիր• մի Գար•
 Տուք• — մի Տայք• Եկայք• — մի Գայք•

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Տայցեմ• Տայցես• Տայցէ• Գայցեմ• Գայցես• Գայցէ•
 Տայցեմք• Տայցէք• Տայցեն• Գայցեմք• Գայցէք• Գայցեն•

ՕՐԻՆԱԿ ԿՐԱԽՈՐԱԿԱՆԻՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

Ներքեւ

Տուիմ• Տուիս• Տուի• Տուիմք• Տուիք• Տուին•
 կամ
 Տուեալ լինիմ• Տուեալ լինիս• Տուեալ լինի• Տուեալ լինիմք• Տուեալ լինիք•
 Տուեալ լինին•

Անշեւաւ աշխարհք

Տուեալ լինէի • • • • • Տուեալ լինէաք•

Անշեւաւ Խաթաբեաւ

Տուայ• Տուար• Տուա• Տուաք• Տուայք• Տուան•

Աղարուհի:

Տուայց. Տացիա. Տայի. Տացուք. Տաջիք. Տացին.

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Տուեալ լիւր. Տուեալ լիջիւր. Տուեալ լիւրսք.

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Տայցիմ. Տայցիա. Տայցի. Տայցիմք. Տայցիք. Տայցին.

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Նշելու.

Պարտիմ. . . Պարտիմք. . . Մարթիմ. . . Մարթիմք. . (Գող. միայն
հրամայակն է վարվում—Գող — Գողջիւր և աղարուհի Գողցես. Գողցուք):

Անցել աշխարհ.

Պարտ էի. Պարտ էաք.

Աղարուհի.

— , , , — Մարթացուք.

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Պարտիցիմ. . . Պարտիցիմք. . . Մարթիցիմ. . . Մարթիցիմք. . .

Պատահական, ըստ պատշաճի և բացարձակ միադէմ բայեր:

1.	2.	3.	4.	5.
Ան. Նշել.	Յաջողէ. Լուսանայ.	Թուի.	Հարկ է.	Պէտք են.
Անի.	Յաջողելի.	Լուսանայի.	Թուելի.	Հարկ էլի.
Կար.	Յաջողեաց.	Լուսացա.	Թուեցա.	Հարկ եղ.
Աղար.	Յաջողեացէ.	Լուսացի.	Թուեցի.	Հարկ եղցի.
Արար.	Յաջողիցէ.	Լուսանայցի.	Թուիցի.	Հարկ իցէ.
				Պէտք իցեն.

Սրանց վրայ խոնարհվում են՝

1. Ամպ է, անձրև է, կայծակ է, կարկոտ է, յաճախ է, վայել է, հասան է, և այլն:
2. Այգանայ, առաւօտանայ, գիշերանայ, մթանայ, շատանայ, երեկոյանայ, և այլն:
3. Կարծի, Երևի, համարի, լսի, ասի, և այլն:
4. Անի է, արժան է, բարի է, ճաշ է, մարի է, պարտ է, և այլն:
5. Օրէնք են, կամք են, աղէտք են, և այլն:

ԷԱԿԱՆ ԲԱՅԲ.

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻ

Ներքոյ.

Եմ. Ես. Է. Եղանիմ. Եղանիա. Եղանի. Լինիմ. Լինիա. Լինի.
Եմք. Էք. Են. Եղանիմք. Եղանիք. Եղանին. Լինիմք. Լինիք. Լինին.

Անցեալ անկարգ.

Եի. Էի. Էր. Եղանէի. Եղանէիր. Եղանէր.
Եաք. Էիք. Էին. Եղանէաք. Եղանէիք. Եղանէին.
Լինէի. Լինէիր. Լինէր. Լինէաք. Լինէիք. Լինէին.

Անցեալ կարգեալ.

Եղէ. Եղիր. Եղև. Եղաք. Եղէք. Եղեն.

Աղաւնի.

Եղեց. Եղիցիա. Եղիցի. Լինիցիմ. Լինիցիա. Լինիցի.
Եղիցուք. Եղիջիք. Եղիցին. Լիցուք. Լիջիք. Լիցին.

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եր. Երս. Եղիջիր. Եղիրուք. Լէր. Լինիջիր, մի Լինիր. Լիրուք
մի Լինիք.

ՄՏՈՐԱԴԱՍՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

իցեմ. իցես. իցէ. եղանիցիմ. եղանիցիս. եղանիցի.
 իցեմք. իցէք. իցեն. եղանիցիմք. եղանիցիք. եղանիցին.
 Լինիցիմ. Լինիցիս. Լինիցի. Լինիցիմք. Լինիցիք. Լինիցին :

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Գոմ. Գոս. Գոյ. Գոմք. Գոյք. Գոն.

ԱՆԿԱՊԱՐԳ

Գոյի. Գոյիր. Գոյր. Գոյաք. Գոյիք. Գոյին.

ՄՏՈՐԱԴԱՍՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Գուցէ Գուց են. (1) :

ՉՈՐՐՈՐԴ ԱԶԳ ԲԱՌԻՑ՞

ԲԱՑԱՆՈՒՆ.

Բայանունն է մասն բանի կամ ազգ բառից, որ վարվում է իրրև բայ
 և իրրև անուն: Չորս տեսակ բայանուններ կան. — Առաջին բայանունն էլ, ալ,
 էլ, ալ վերջաւորութեամբ, որ անորոշաբար առանց եղանակի, դէմքի և ժամա-
 նակի ամէնի հետ յարմարվում է ինչպէս, սիրել, թողուլ, սիրել, աղալ, որ-
 պէս, համարիմ ելել, համարեցայ կամ համարեցայց Բառաւ կամ աղաւ, և
 այլն : Երկրորդ բայանունն զ, և էլ վերջաւորութեամբ. ինչպէս, սիրող, քա-
 լիչ. Առաջին բայանունն էլ վերջաւորութեամբ. ինչպէս, սիրեցեալ, թող-
 եալ, աղացեալ. Առաջին բայանունն լը և լէ վերջաւորութեամբ. ինչպէս,
 սիրելոց, սիրելի :

Այս բայանունները՝ երբ որ իրրև բայ են վարվում՝ առնում են խնդիր
 բայի նման. իսկ անուն վարուած ժամանակը, ոմանք հորովում են լինե-
 լով անուն բայի, խնդիր բայի և ածական զոյական անուններին : Եւ և
 լը վերջացածները ունին խոնարհմունք, որ կազմվում են եղանակ, լինիմ և
 եմ բայերից, օրինակի համար դնենք այս տեղ մէկ խոնարհմունք :

(1) Այս բայի տեղը երբեմն գործէ ածվում անխոնարհելի բայս էլ :

Սահ. Ներկայ — Սիրեալ լինիմք. • Սիրեալ լինիմք. • Սիրեւոցեմք. •

Անց. աշխարհ — Սիրեալ լինի. • Սիրեալ լինեալք. • Սիրեւոց էի. • Սիրեւոց էաք.

Անց. աշխարհաւ — Սիրեալ եղէ. • Սիրեալ եղաք. •

Վաղաշառիկ — Սիրեալ եմ. • Սիրեալ եմք. •

Գերաշառիկ — Սիրեալ եմ. • Սիրեալ էաք. •

Ապագայ — Սիրեալ լինիցիմք. • Սիրեալ լիցուք. •

Հրաշայական — Սիրեալ լիցի. • Սիրեալ լիցիւք. • Սիրեալ լիցուք կամ եղի-
րուք.

Սրբազան — Սիրեալ լինիցիմք. • Սիրեալ լինիցիմք. • Սիրեւոց իցեմք. • Սիրեւոց
իցեմք.

Անցեալ — Սիրեալ իցեմք. (1)

Իսկ անորիշ, ներկայ և լի բայանուններն ունին միայն հոլովմունք:

Անորիշներն հոլովութեան երրորդ հոլովման վրայ. ինչպէս սիրել, սիրելոյ,
սիրելով թողուլ, թողլոյ, թողլով, և այլն:

Ներկայներն երկրորդ հոլովման վրայ. ինչպէս, քարոզիչ, չի, չաւ. • •
սիրողք, զաց, և այլն:

Իսկ լի վերջացածն չորրորդ հոլովման վրայ. ինչպէս, սիրելի, լոյ,
լեաւ, սիրելիք, սիրելեաց, սիրելեօք, և այլն:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԱԶԳ ԲԱՌԻՑ

ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Նախադրութիւնն է մասն բանի կամ աղդ բառից, որ դնուելով հոլով-
վող բառերի սկզբումը՝ զանազան մաքով փոխում է նրանց միտքը: Եր-

(1) Ինչպէս տեսնում ենք քանի մի քերականներ փոխառու են, քե-
րականութիւն և անցեալ սրբազանական և հասարակ միւս պարզ ժամանակների
նման խոնարհմանց կարգումը կրկնումն, բայց որովհետեւ ձևանում են
սրանք բայանուններից և էական բայերից միակերպ կանոնաւոր օրինակաւ,
մենք յարմար համարեցինք մի զաղափար տալ սրանց կազմութեան վրայ
միայն այս տեղ բայանունների խոնարհմանց մէջ և այս պատճառաւ էական
բայերի խոնարհմանց հետ վերջը դրինք՝ կազմութիւնը ցոյց տալու համար:

կու տեսակ նախադրութիւն կայ, պարզ տառերից կազմուած՝ որպէս են Վ,
է, յ, և բառերից կազմուած՝ որպէս են առ և ըստ, ընդ, էջքա, որդեո,
որդոն, սրլափ, սրտն, մեղա, հեք, քաջ, տրտնայ, Ժառ, քեր, լափ, հեքե, Կոյս, Ժան,
ապօ, հանքերն. պէս, դեղ, հանքեղ, յեղոյ, լաւը, լաւանալի, հաւոյ, մերն, ծո.
կէց, փոխառի, որդորոյ, է ներքոյ, հեքի, մեղառի, տալի, նախ, է մերայ, զբերն, ըս
հեք, զկէն, ընդդէմ, քերէմքեմ, դեղանքեմ, և այլն: Այս երկրորդ տեսակից
ումանք նախադաս են դնվում, ումանք յետագաս:

Զ Նախորդե.

Այս նախորդը դնվում է տրականի վրայ, հարկանէ, զարկանէ, աշխանէ և զը-
խաշանէ բայերի մօտ. ինչպէս, Հարկանել զքորի. զանի հարկանիլ, և այլն:

Գործիականի հետ ունի զանազան նշանակութիւն. ինչպէս, պատեցին
զքաղաքաւ: Զսրով երթալ (սրի վրա ընկնիլ): Ծիծաղին Վինա: Անցա-
նել կամ զլանալ զպատուիրանաւ: Ածել զմօտ, և այլն:

Բացառականի հետ նոյնպէս. օրինակի համար, Ասել կամ խորհել զմօտնէ:
Տրտնջել զամեքէ: Գոհանալ զ Ասատուծոյ: Հողալ զպիտոյից: Ասիսել
կամ կասել զհղջերուաց: Զդել կամ ունիլ զճեռանէ:

Ի, Յ և Յ Նախորդե.

Այս նախորդները՝ դնվում են տրականի վրայ երբեմն Բը նշանակե-
լով, երբեմն Էրայ, և այլն. ինչպէս, է սերման, յաղբեր, է դարդու, է թղթի,
է մարմնի, է տեղով հանգստեան, է լերկն: Բեռեռալ է խաչի: Նստեալ է յա-
ւանակի, և այլն: Յողնական հորջեւերումը երբեմն նախորդը տրականը այս
միտքն ունի. ինչպէս, է փոքուն և է մեծամեծ նստիլ: Այլ յաղթա: Խառնիլ
է ժողովուրդ. օտար: յմօտն յայնտիկ բնակեցաւ հողի շնորհաց, և այլն:

Բացառականի վրայ. ինչպէս, Փախաւ է բանիցս յայսցանէ: Խնդրել զԱս-
տուած է բնական օրինաց: Աշտարակ ամուր յերեսաց թշնամոյն: Նախորդը
տրականի վրայ ևս դնվում են է, յ. ինչպէս, Հալիլ, զարմանալ յերկինս: Մե-
ղանչել յԱստուած: Ի հող դառնալ: Ածին զնոսա յառաքինի ընկերոն: Ի լսել է
մեղանչել: Ասել և վառել է դէն: Հարցին զնա: Որ խօսէր յիս: Ուտիլ յյաղ, և այլն:

Ա, ար է

Տրականի առաջ ցոյց են տալի երբեմն հաճ, երբեմն ծո և Էրայ. ինչպէս,
Ա, ար հիւն, ար վալին, ար ամօթոյ, և այլն: Առաքինութիւն ար անդա-
մութեան զանազանիս է: Ա, է ծովուն: Կալ մնալ ար պատուիրանին:

Գործխականի հետ ցոյց են տալի մարդ, խառնակ, լեռնային, Զինչ
է յորդ աւ ցորենաւ : Աւ արամբ դետոյն շինեաց զքաղաք : Աւ նոյն :
Աւ ջրհեղեղաւ, և այլն : Աւ ճանապարհաւ : Աւ թաւ քառասնիւք, և այլն :
Բացառականի հետ ցոյց են տալի երբեմն աւելի քան, երբեմն հաւելի, և այլն,
Աւ է մարդկանէ : Աւ է հօրէ : Աւ յԱստուծոյ, և այլն : Աւ յերկրիւղէ,
աւ է մեղաց, աւ է չղոյ է, և այլն :

Նախդրեւ տրականի վրայ կամ վտխանակ հայցականի աւելի ցոյց են տալի
Երբեմն Դեղէ, Երբեմն մարդ, Երբեմն Կառնակ, և Դեղ. Ինչպէս, Աւ Աստու-
ած, աւ մարդ աղերսել : Աւ եղբ կամ աւ արն դետոյն : Կատարել ըզ
տոն Զատիկի աւ ընտանիս, և այլն : Աւնել զնորոս աւ ամենայն ժողո-
վութիւն : Աւ աչս պարծիլ : Աւ յանցանաւ ունիլ : Աւ ոչինչ զրել, և այլն :
Զծերս աւ հարս ունիլ : Զանձինս աւ խմատունս ունիլ : Աւ է խրատ, աւ է
փրկութիւն, աւ է հոգեւ, աւ է ուսուցանել, և այլն :

Ընդ

Սեռականի առաջ ցոյց է տալի Դեղ, Կառնակ, հաւելի, Ինչպէս, Տուր Ընդ
լամ և Ընդ քո : Թաղաւորեաց որդի նորա Ընդ նորա : Ալն Ընդ ական, ա-
տան Ընդ ատաման : Ընդ ամենայն դատարկ բանի համարս տալ : Ընդ
անձին պատարագս մատուցանէր :

Տրականի հետ նշանակում է Դեղ, Կառնակ, հաւելի, Ինչպէս, Ընդ ում,
Ընդ մարդկան թէ Ընդ հրեշտակաց խօսեցար : Հակառակ կալ Ընդ Մով-
սիսի : Զգեցաւ Ընդ անձին : Մի խնդրել զաղօթս մատուցանել Ընդ քեզ :

Գործխականի հետ ցոյց է տալի Դեղ, Կառնակ, Ինչպէս, Ընդ
ժառոյ, Ընդ իշխանութեամբ յինել : Մանկունքս Ընդ ինն կան յանկոյնի :
Ընդ ինքեամբ յայտ արար : Շրջէր Ընդ կողմամբ Վանանդայ : Ընդ այ-
նու ժամանակաւ : Զնդ Ընդ ակամբ էաք (ձեր աչքից ընկած էինք) :

Նախդրեւ տրականի վրայ կամ թէ վտխանակ հայցականի աւելի ցոյց է
տալի Կառնակ, Ինչ, Կառնակ, Կառնակ, Կառնակ կամ Կառնակ. Ինչպէս, Ընդ
արքայ և Ընդ մարդ. Ընդ հրեշտակաւ, Ընդ ոստնուլ, խոռվիլ Ընդ բանն :
Ընդ ամենայն երկիր. Ընդ ամենայն տիեզերս. Ընդ երեսս զաշտին :
Ընդ քիւրսն մտանել : Տեսանել Ընդ հայելի : Ընդ աղբ և Ընդ խողբ
կալ : Ընդ արիւն թաթաւել : Ծիծաղիլ Ընդ միտոս : Ընդ իս և Ընդ քեզ :

Ընդ այլը, ընդ կի՛նն և ընդ մանկալիս Ընդ հեծեալ և ընդ հեռեալ: Զամենայն ընդ մի ասել, և այլն:

Ընդ բուսանելն չորացաւ: Ընդ ծաղել արեգական: Ընդ դառնալ աւար:

Ընդ մէջ կորել: Ընդ երկուս բաժանել: Անցանել ընդ պատիս: Երազու թեամբ անցանել ընդ թռչունս, և այլն:

Ընդ

Տրականի հետ ցոյց է տալի հռն, էնէքեռնէց, ժամնոյ օրնչալէս, Ընդ պատկերի մերում և ընդ նմանութեան: Ընդ կարի մշրում. Ընդ բաւականի:

Ընդ ինքեան բարի: Ընդ ինքեան աղանել կամ վճարել, և այլն:

Ընդ չորրորդ ողիմպիադին: Ընդ այնմ ժամանակի:

Բայտականի հետ ցոյց է տալի Էրեք ինչալէս, Ընդ մանէ: Ընդ նոցանէ: Այլ ընդ առնէ: Մի ընդ միտջէ:

Նախորատոր հորմենի հետ կամ փոխանակ հայցականի զոյն հռն և առն—հռն—Ընդ նոցա կարծիան ասել: Ընդ աշխարհականս շրջիլ:—Ելանել ընդ չալի (հասակն առնել): Ելանել ընդ հրաման:

Անցեալ ընդ չալի, ընդ սահման, և այլն:

ՀԱՌԱՎԱՌՈՒ ՆԱԽԱԳԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԱՄ ԲԱՌՆԵՐ

Մինչև այս տեղ խօսեցինք բուն նախադրութեանց վրայ. այժմ պէտք է խմանանք, որ կան, ինչպէս առաջ յիշեցինք, և այնպիսի բառեր, որոնք իրրև նախադրութիւն են վարվում անունների մօտ դրուելով և միանդամայն՝ մակբայ բայերի վրայ դրուելով: Արանցից ոմանք նախադաս են լինում բառերից և ոմանք յետադաս, և կամ յետադաս (1) և նախադաս միանդամայն:

Նախադասք են—էքեռն, էքեռ, Էրեք, Էրեք, որոնք առնում են ամէն հորմեն—բով օ ինչալէս, Ուղղական—Էրեք ճառագայթք հրոյ հատան: Ուրեք հուր բորբեցաւ: Առաւել պատուեցաւ Յովնան Էրեք ամենայն մարդարէքն:

(1) Այսպիսիներէն դժուարանում ենք նախադրութիւն ասել, լատ որում նախադրութիւնը պէտք է նախադաս լինի:

Ափսոս, Բ, « ևզակի, իսկ առջինս յոգնակի միջակ անուանք ուղղական հոլովք :

Մեր, արւ, պր, պիւ, է առնէ, զոյական զերանուանք եղակի սեռական, զործիական, և հայցական և բացառական հոլովք :

Մերոյ, Դփն ամական զերանուանք սեռական և տրական հոլովք :

Ազաւիւնէն, առնէն, պարտարեմէ, ասորեւնէն, քնո, Կփէ, Գէրեմէ, Գալեմէ, բայերեն, որոնցից պարտարեմէ չեղոքական, Կփէ հասարակ, Գէրեմէ զործողական, սահմանական եղանակի ներկայ յոգնակի առաջին դէմք. ազաւիւնէն չեղոքական, առնէն զործողական անցեալ անկատար յոգնակի երրորդ դէմք. ասորեւնէն զործողական, քնո հասարակ անցեալ կատարեալ յոգնակի երրորդ և առաջին դէմք. Գփէ Գալեմէ հրամայական եղակի երրորդ դէմք. Գահաւիւն, է հաւաքել, է Գաւիւն, Դարգիւ անորիշ զերբայք եզակի զործիական, նախդրիւտրական և ուղղական հոլովք : Վառ, Եար նախադրութիւնք : Վերադն, էիւ մակրայք : Եւ, Կառն շարկապք. առաջինները բառեր են կապել միմիանց հետ, իսկ վերջինը ամբողջ բանը ամբողջ բանի հետ(1)

ԱՌԱՐԿ ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՐԻՆ

(1: Առաջին մասնում հոլովմունքների, հոլովների, լծորդութիւնների, եղանակների, ժամանակների, դէմքերի և խոնարհմունքների վիտիտութիւնները սովերելու ժամանակ շատ օգտակար կ'լինի ընթերցանութեան համար ընտրած զրքի վրայ կամ զրել տարով և բանիւ աշակերտին վարժեցնել այսպէս ընտրութիւն տոներու իւր սովորած բանի ութն մասունքներին և կարդացածը ըստ այնմ պատմելու : Որովհետեւ երբ աշակերտը ճիշդ կ'ուսանի քայքայել և որոշել առաջին մասնում իւր սովորածները, այնուհետեւ հեշտ կ'լինի երկրորդ մասնումը ամենայն տեղն ի տեղը և ըստ պատշաճի միացնելու և յարմարելու. ըստ որում փորձն և անձամբ անձին քրքրած, հասկացած, և պատմած դասերն են մանկանց ստոյգ յառաջողութեան զլիարոր միջոցն և ոչ թէ մեքենարար ի բերան կրկնելն առանց սեփական մտքի զործունէութեան, որ առանց զուարհացնելու ձանձրոյթ է բերում մանկանց :

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ՄԱՍԱՆՑ ԲԱՆԻ

ԿԱՍ

ՇԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՊԱՐԶ ԵՒ ԸՆՏԻՐ ԽՕՍԻՑ :

ԲԱՆԻ ութն մասունքները յարմարաւոր կարգաւ միմեանց մօտ դառնալ կազմում են խօսակցութիւն, և այս կանոնաւոր շարահասութիւնը բառերի ասվումէ Հաշտաշտութիւն :

Համաձայնութեան կանոնները ըստ մեծի մասին լինում են բանի չորս հոլովական մասանց մէջ, այսինքն Անուան, Դերանուան, Բայի և Բայանուան մէջ, որոնք իրար հետ միանալով զանազան սլաշտօն են ունենում: Անունը, Դերանունը և Բայանունը իրար հետ կապուելով լինում են Աշտաշտութիւն, Գործաշտութիւն և Բացաշտութիւն, և ինքի, իսկ բայի հետ կապուելով լինում են Տէր Բայի կամ Անուան Բայի, Խնդիր Եւրի և Խնդիր Բընաշտութիւն, որպէս տեսնում ենք այս օրինակի մէջ :

Կայսրն Հռովմայեցոց բարեացապարտն Թէոդոս, որ և մեծ, ի քսաներորդ ամին իւրում թագաւորեցոյց Հայոց փոխանակ Պապայ զՎարազդատոնն ինմին տոհմէն Արշակունեաց :

Խօսակցութեան միտքն է թէ՛ ու ինչ արար կամ ինչ եղև : Թագաւորեցոյց, ու, — Կայսր, որ և է Տէր Բայի, զո՞ թագաւորեցոյց, — Վարազդատոն, որ և է Խնդիր Եւրի. այսինքն այնպիսի խնդիր, որ սլառականում է բոլոր դործողական բայերի սեռին. ու էր կայսրն, — Թագաւոր, որ և է Բացաշտութիւն կայսրն, որոնց կայսրն էր — Հաշտաշտութիւն որ և է Գործաշտութիւն կայսրն, որպիսի ոք էր կայսրն, — Բարեացապարտ. որ է Աշտաշտ կայսր. իսկ հետեւեալներս՝ ում վրայ թագաւորեցոյց, — Հայոց. երբ թագաւորեցոյց, — Ի քսաներորդ ամն իւրում թագաւորեցոյց, — Բայանուան Պապայ. Որ ցէղից թագաւորեցոյց, — Եւրի. որպէս Արշակունեաց. այս հոլովեալ բառերը Հայոց

ի փաստերը որ ասին իւրաքանչիւր փոխանակ Պապայ, ի նմին րոպէն Արքեպիսկոպոսն ասովում են Քնսութեան Խնդրէր թողաւորեցոյց բային, այսինքն այնպիսի խնդիր, որ բաց ի սեռի խնդրոյն՝ բայը պահանջում է ըստ մասնաւոր յատկութեան և ըստ տեղեղնականազան հոգիւններով, իսկ առանձնապէս ի փաստերը և իւրաքանչիւր անձանքեն զոյական անուանս ասին, նմին անձական է րոպէն. աս անձական Վարդգատայ, Արքեպիսկոպոսն է Յարկոյացիէ իւր Յարկոյեցի տոհմին. Պապայ է է Խնդրէր նախադրութեանս փոխանակ :

ԲԱՅ ԵՒ ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ ՏԵՐ ԲԱՅԻ

Գործողութեան, կրողութեան և լինելութեան տէրը ասովում է Անուն Բայէ :

Կանոն Ա. Եթէ բայն զիմաւոր է, անուն բային զնվում է ուղղական հոլով՝ թուով և զիմաւ համաձայն, ինչպէս, Ե՝ ոչ Խնդրէր զիմաւ իմ : Մէք գիտէ՞ք : Լայ լուսնին Խաւարեցաւ : Այստեղ զիմաւոր բայերս Խնդրէր, գիտէ՞ք, Խաւարեցաւ առեւ են իւրեանց անուն բայերը ուղղական հոլով՝ և զիմաւ համաձայն, որք են Ե, Վ, Է, Ը :

Բ. Իսկ անորիչ և անցեալ զերբայերի կամ բայանունների մօտ անուն բային զնվում է սեռական հոլով եզակի և յոգնակի. ինչպէս, Եղև Բանալ երկնց և ելանել Լուսնոյն Սրբոյ : Ի մօտնէն Վեր յերուսաղէմ : Մինչև զարմանալ նա և ասել : Արարեալ ժողով Լեւիցն՝ նորովիցին դանձինս : Գլխով Վեր սեռունդք արանց քաջայ և առաքինեայ պարտիմք հետևիլ նոցին շաղապ :

Անորիչ զործիական զեր բայն զնվում է նոյն բայի մօտ սաստկութիւն, առաւելութիւն և հաստատութիւն ցոյց տալու համար. ինչպէս, Սճելով աճէին և բազմանալով բազմանային : Տեսանելով տեսի զշարչարանս ժողովրդեան իմոյ : Արհամարհելով արհամարհեցաք զգործութիւն թշնամեաց :

Գ. Կական բայով ձևացեալ զերբայերի մօտ անուն բային զնվում է երբեմն ուղղական և երբեմն սեռական եզակի երբորդ զէմումը. ինչպէս, Տէր իմ ճշդեցեալ է : Մինչև եկաւ եր Երեմի : Մէք այդպէս է ասեալ զգործս բանութիւնդ : Տես թէ պահեալ էք քա զամենայն պատուիրանս :

Դ. Անորիչ զերբայերը եթէ լինին միադէմ բայերի մօտ՝ տրական հոլովով անուն բայի են անում, որ միանգամայն խնդիր է և միադէմ բային՝ ինչպէս, Մարթ է էնչ սալաւ ինչ ասել և գեղ մեծապէս բնդունել : Անհանր է Խաւար և Հրա, ի միասին Կալ :

Դուք էլիք մեր ամուր պարիսպ ապաստանի :

Շատ անդամ անուանց հետ վարվում են կից և այն անուններն միշտ մնում են կզական , ինչպէս , Ողջ լերուք և մեք մեզէն ողջ եմք (և ոչ ողջք) : Լուս լերուք : Հնազանդ լերուք : Պատրաստ լերուք , և այլն :

ԻՖ . Եական բայերն երբոր ուրիշ բայերի մօտ անորիշ գերբայ են լինում , արանց յոգնակի ուղղական խնդիրը սովորաբար « յանդիւ է լինում » ինչպէս , Կամիմ զձեզ ի հարսնաւ լինել ի բարիս և անմեղս ի չարիս : Պատուել տալես ամանց չ'լինիլ զորսնաւն :

ԻԳ . Ուղղականի տեղ առնում են և նախդրի տրական ինչպէս , Եւ եւ նոյա ի կեանք : Եւ եղեց նմա ի հայր և նա եղիցի ինձ յորդի : Երկայնութիւն նորա ի աստ աստեղ :

ԻԴ . Բանի պահանջման համեմատ համարեալ ամէն հոգեմեքով խնդիր են առնում էական բայերն նաև նախդրի հոգեմեքով ինչպէս , Քեզ լեռն քոյր : Բեռն լեռն էն : Ամենայն ինչ նաւաւ էլ : Գոնոյր էլեռն վրկութիւն մեր : Կանգնաւ եւ կեանք ի յայնութիւն է : Մեր վրկութիւն է ինչ է : Արքայամ զհորդի ասեռնի ուրմն է : Ընդ նաւ է : Բանքս զհորդի օթելայն է : Ի ինչ անդ է :

ԻԵ . Սեական խնդիր առած ժամանակը էական բայը նշանակում է « նշան էն , կամ հորդ , պարս , հորդութիւն ինչպէս , Ղարս » եւ ոչնայր բաղում : Են ի եղրարք հինգ : Լուռն է լեռ լոյս առանձին :

Ճանարիտ լորդութիւն է , երբեմն խրատել , երբեմն յանդիմանել : Աւոյ է տեսանել : Անշուշ է լսել , և այլն :

ՄԻԱՅԷՄ ԲԱՅԵՐ

ԻԶ . Միադէմ բայերն ըստ մեծի մասին անուն բայ են առնում անորիշ գերբայերին , և խնդիր են առնում տրական հոգեմեքով ինչպէս , Զեւ խօսել միայն պէտ էն : Որդեմ հաւորչակութեան պէտ էն մեղ յայնմամ : Հաւորոց պէտ էն մեղ : Պար և քեռնէ ձեզ , մանկունք լեռն Աստուածասէրս և հայաստանէրս : *Էւ այսպէս*

Ի՛նչ Գործողական և կրատական բայերը՝ թէ պարզ և թէ բարդ , բայի սեռի խնդրից առնում են միանման և բնութեան խնդիր դանազան հոլովներով՝ իւրաքանչիւրն իրան նշանակութեանը, յատկութեանը և տեղւոյն համեմատօ ինչպէս, Նա եւ Էնչ զանվրէպ գիտութիւն : Անին առ նա զամենայն հիւանդս : Մարտացառ առնա պարտապան մի : Վարեցան յերկէր օտար : Ինչ Եւ յարեմքն միշտ մարտացանէն : Պարտապան զաշտք մաքուր Կոտակեմք : Եթէ առնացաւ ջուր Էծմէ : Փարտեմ ի մոռց զխաւար մթութեան : Պարտեցաւ զանպարտ զբռնէն : Առնանէ այր զընկեր իւր լեզաւաւ : Որք սիրեն զօրէնս պարէն պէնթեմք պարիսպ : Գնացաւ զգանձս մար յերկէն :

Ի՛նչ Զնչգրական բայերը չեն առնում հասարակաց պատշաճնապ սեռի խնդիր, որովհետեւ նշանակութեամբ չ'առնին սեռի միութիւն, այլ միայն առնում են բնութեան խնդիր՝ ինչպէս բայի նշանակութիւնը և բանը պահանջում է ինչպէս, Ուրախ եղէ ընդ ամենեւին, որոց առաջնորդ եր խմաստութիւն : Առաջնորդեաց մեղ է խաւարէ է լոյս : Բնութէ է դառն թաղաւորաց : Եկեցին է զբոյս Է անեծքս այսօրիկ և հասցին Էրէ : Եկին հաւան է խաւարէ Է անտի է Էրէ :

Բնութեան խնդիրները կանոնի տակն ամբողջել անհնարին է, այլ միայն կարելի է ուսանել ընթերցասիրութեամբ և վարժմամբ : Այն համբալը, որ լաւ սովորել է բայերի պէսպէս նշանակութիւնը, հոլովների և նախդիրների փոփոխութիւնները ըստ նշանակութեան՝ նա շատ զիրար կարէ պատշաճել ամէն բայի իրան բնութեան, յարմարական և կամ պատահական խնդիրները : Եթէ ուշադրութեամբ ընթերցասէր լինի կ'տեսնի, որ մի և նոյն բայն անխորաբար առնում է զանազան հոլովներով խնդիր ինչպէս, Գնել զոր Բաժնաւոր Գնել ինչ է Էրէն, յերկէն, պէնթեմք Էրէն Էրէն, յերկէն, լուսնի թուով Գնել է Էրէն : Առաքել մեղ առաքել յերկէն, պարտապանաւ, պէնթեմք զաւառին, զբոյս, առաջ Էրէն, և այլն : Անցանել առ Էրէ, յերկէն, ընդ Էրէն, էրէն, էրէն, է Էրէն է Պարտ : Երանել է Էրէն, յերկէն, է Էրէն առաքել : Բայց մենք զիրութեան համար կ'զենենք մի քանի կանոններ

Ի՛նչ Բայերը, որոնք ցոյց են տալի շարժումն և զիմեցումն՝ սովորաբար նախդիր արական բնութեան խնդիր են առնում ինչպէս, Կոչել առ Էրէն : Հրաւիրել է Էրէ : Համոզել է Էրէն : Ապա ինիլ է Էրէն Աստուծոյ, և այլն :

Լ.Պ. Ձեզորքական և դործարական բայերը, որոնք ցոյց են տալիս է Բոյ հանել, հեռանալ, ազատել, գէթառնել բնութեան մեծաւոր խնդիրը առնում են Բացառական հոլովով, ինչպէս, Հանեմ է Խորոյ : Ելանեմ է Քոյ : Ազատանամ է հաւոյ : Զերծանիմ է լաբեայ, և այլն :

Լ.Ա. Բայերը, որոնք նշանակում են ֆորթաւութիւն կամ լինելութիւն մէկ բանով առնելի կամ դործելի՝ առնում են Գործիական հոլովով խնդիր, ինչպէս, Կտիկ բարձր : Սպանանել որով : Ճոխանալ լինել : Ծովանալ որտեղ : Եւ, և այլն :

Լ.Բ. Անուանական բայերը, որոնք են՝ առնալ, հաւաքել, յաւաքել, կործնել, և այլն, առնում են Ուղղական հոլովով խնդիր, ինչպէս, Համբոս հաւաքաւորութեան ամենայն քերթողաց : Տուն իմ որտեղ աղօթից ինչոյ : Զերծակուր չափաւոր ծախ առողջութեան տեղ :

Լ.Գ. Հարկանի, լաբանի, լաբանաւորի, լինելութեան առնում են նախդիր Սեռական խնդիր, ինչպէս, Եհար կամ զարկոյ գէթառնել : Թեկնածել գէթառնելի իմաստով :

Լ.Դ. Գին և արժէք ցոյց տուող բառերը գին, լաւութիւն, արհաւիր, արհաւիր, լաւ, ծախել, աւելանել բայերի մօտ գնում են Սեռական, Գործիական և Բացառական հոլովներով և կամ է նախդիր արականով, ինչպէս, Վաճառել գէթառնել կամ երեսուն արծաթ : Գնելին աշխատող : Ստացայ ևս զնոսա է ֆորթաւոր : Գնաց գնացայ : Ո՞չ դահեկանի միտք սակարկել լինել : Մատենի զոր լաբա երեսուն արծաթ, կամ վաճառել է ծախ լինել :

Լ.Ե. Զգիւմ, արհաւիր, լինելութեան բայերը լաւ, լաւութիւն, երեսունութիւն, կէտ ցոյց տուող բառերն առնում են Ուղղական կամ նախդիր Հայցական, Գործիական և Բացառական հոլովներով, ինչպէս, Ընել կամ շինել գերկայնութիւն որտեղ խառն : Ստել սոր Երկաթի լաւ Երկայնութիւն : Պատրաստեցին ոսկի որտեղ հարկար հազար : Աշտեցին զվարճա իմ երեսուն արծաթի, և այլն :

Լ.Զ. Ժամանակ ցոյց տուող բառերը եթէ պատասխան լինին բանի Բան և բանի որտեղ հարցմունքին կցում են Սեռական հոլով, ինչպէս, Եր այրի աւայ ութսուն և չորից : Կոյ էր աւայ վեց հարիւրոց : Իսկ երբ որ անորոշ կերպով գրուած լինին զայն Գործիական խնդիր Լ. Ե. ինչպէս, Ծա-

ԽԵ. Անուններից և բայերից խառն ձևացելով բայերն ըստ խառն միտաց և նշանակալիքան՝ առնում են բնութեան խնդիր ինչպէս, Հոգ տանել շինութիւն աշխարհի : Անխոյժ առնել պարտութիւն : Ակն ունել յուսոյն : Հրբաժէշտ տալ ամենայնի :

ԽԶ. Երբոր մի և նոյն անունն կրկնութեմէ նոյն հոլովով սովորաբար յետինն և մերթ առաջինն աննախդիր են մնում . ինչպէս, Չամուր ամուր տեղիս ունիլ : Չազդս ազդս բուսոց տեսանեմք ի բնութեան : Ի լեզուս լեզուս խօսիլ : Կաղ ի կաղ գնալ : Հուսլ ընդ հուսլ մերձենալ :

ԽԷ. Երբոր մի և նոյն բառն ինքնին կամ մի այլ բառի հետ բացառական և նախդրիւ տրական են լինում՝ սովորաբար առաջինն աննախդիր է մնում . ինչպէս, Տանէ է տուն մտանել : Ազգաց յազգս, Որդւոց յորդիս Փառաց է վառս թողուլ զանուն հայութեան : Երբևմն երկուսի վրայ միանգամայն նախդիրն դնվում է . ինչպէս, է քաղաքէ ի քաղաք շրջիլ : Յառաքինութենէ յառաքինութիւն վերադանալ :

ԽԸ. Երբոր նախդրաւոր նոյնահոլով շատ բառեր մի կարգաւ են դրաւորում նախդիրն սովորաբար ամէնի վրայ կրկնութեմէ, մանաւանդ երբոր հո, աչ, և ու շարկաւորութիւն են կապուած . ինչպէս, Զգիտութիւն և լուհանճար ուսուցանել և զարդարութիւն և զարիւթութիւն : Ասան շխրինս և շրբուրս և շխորս և շհորս և շաւրակս սողականնալս և շքաղաքս լքեալս : Զվնասութենէ և զքաջութենէ և զբարի յիշատակաց բուռն հարցուք, որդիք Հայկայ : Աւ մեծամեծ և աւ իշխանս և աւ նախարարս և աւ դործակալս և աւ այլ մարդիկ զրեցին զհրովարտակն : Զծառայ կամ զաղախին, զհայր կամ զմայր : Ոչ յերկրի այլ յերկինս :

ԽԹ. Ի վերջոյ բայերը կարող են վարվիլ առանց խնդրոյ և կամ մի բայը ըստ յարմարութեան կարող է առնել զանազան հոլովներով երկու կամ երեք խնդիր միանգամայն, որ կարելի է դրոց վարժութեամբ ուսանել . ինչպէս, Ամբաստանել զաշխարհ, զաշին : Անցանել ընդ օրէնս, զընդօրէն, ըստ հրաւանել, Պնդեմ և ոչ հասանեմ :

ԽՆԴԻՐ ԱՆՈՒԱՆՑ

Այն դոյական և ածական անունները, որոնք հաղորդութիւն ունին բայերի հետ կամ նրանց արմատն են՝ առնում են խնդիր բայերի նման : Ըստ

որում ծնունդ նշանակում է ծնանիլն : Բղխումն—բղխելն : Փրկութիւն—
փրկելն կամ փրկիլն : Գովութիւն—գովելն , և այլն :

Ծ • Գործողական բայերի հետ հաղորդութիւն ունեցողները ընդ որս
օւ և էւ վերջացածներն առնում են սեռի ինդիք Հայցական և Սեռական
հոլովներով , իսկ բնութեան ինդիք ըստ նշանակութեան բայից • ինչպէս ,
Զգմամբ յերէն : փշմամբ զհոգին : Արարիչ Բարեաց : Մասնիչ Եղբօր : Յու-
ցանօղ և յայտնօղ զանշն : Լսելիք կամ առնելիք օրինաց : Մատակարարք
շնորհաց : Ծնորհատու Բարեաց : Վարդօղ զբանն Կենաց : Որհնութիւն Խառնակայ
զՅակոբ և Յակոբայ զՅաւրայ ի թոռունս նոցա կատարեցան : ԶՔիսնս սիրե-
լութեամբն արժանի լիցին Աստուածութեանն : Ուրք քահանայից Կենեաց
զԿոստանթն ուխտի :

ԾԱ • Կրաւորական բայերի հետ հաղորդութիւն ունեցող անունները
առնում են սեռի ինդիք բացառական հոլովով • ինչպէս , առաքումն է հո-
րէ : Գիրաշարք է հոգեւ : Պաշարումն է Կոստանց մեղաց : Անխար է դէմաց :

ԾԲ • Զեղորթականակէս վարեալ բայահաղորդ անուններն առնում են
միայն բնութեան ինդիք դանազան հոլովներով • ինչպէս , Աղօթք աւ Աս-
տուծ : Գարձ յերկր : Գալուստ յաւանակաւ յերեսաւալէմ : Հաշտութիւն ընդ
Զորաւի : Հաւասար Հրեշտակաց : Առատածիր է պարգիւն : Գոհացօղ զԱստուծոյ :
Բանտարկու զԴմառ : Ապստամբ յօրինաց : Սրաթուիչ է խօս : Փոյթ յարազե-
նութիւն :

ԾԳ • Ան , ր մասնիկով յօդեալ ածական անունները , որոնք սլակա-
սութիւն են ցոյց տալի և լն բայածականը առնում են Տրական և Բացա-
ռական հոլով ինդիք , ինչպէս , Տգէտ Բրաց : Անտես աւաց : Անմասն է ըն-
դորհաց : Անհաս Երաց : Աներեղթ յերեւոց : Նախանձելի յառնաց : Աքանչելի
յաւն մեր : Անճաշակելի է ընթաց :

ԾԴ • Ածական անունները , երբ բաղդատութիւն են ցոյց տալի մանա-
ւանդ փոշն վերջաւորեալները առնում են բան նախադրութեամբ Հայցական
հոլովով ինդիք • ինչպէս , Հայր իմ Բէք է Ժան Կելին պատուականա-
դոյն է Ժան զաւեշտոյն Դաւանայ : Գեղեցիկ ես Ժան զԿոստանթն Երեսա-
ղէմի : Դառնադոյն Ժան զԵլէ Եղեն :

ԾԵ • Առնում են նմանապէս Սեռական , Տրական , Բացառական և Գոր-
ծիական հոլովներով • ինչպէս , Ամենայն Զաւարբացն աւագ : Գեղադոյն

Կրօնական (քան զքերական) : Յերկոյանց վերադայն է : Բարձրագոյնն ձեռնաց , կրօնականն է նոյնն : Արմատենի բարձր է հասակոմ և քաղցր պահ : Կոյր միտլ ուսմբ :

Երբեմն անուան վրայ * կամ ինչ մասնիկներ դնուելով վարկում են իրիկ Մակրայ * ինչպէս , Բաղնայրի * աշխատելին : Մեծացան կարգացէք : Ղուկաս Լուսարարի * ինչ պատմէ զհանգամանս վերանայուն Գրիստոսի :

ԾԶ* Միջակ անունները առնում են խնդիր բացառական հոլովով , ինչպէս , Ո՞ր է Բարդիւնէ մեղաւ և ոչ զղջացաւ : Արձակեաց զերկուս յաւերայ իւրոց : Առաջինն է Բարդիւնէ արտաքս անկաւ ի զրախտէն :

ՅԱՏԿԱՑՈՒՅԻՉ ԵՒ ՅԱՏԿԱՑԵԱԼ

ԾԷ* Իմացնելու համար թէ որ և իցէ անունն ո՞ւմինն է կամ ինչինն է՝ դնելով է սեռական հոլովով մի այլ անուն կամ զերանուն , որ և ասելում է Յարկոյորդիւ , որ ըստ մեծի մասին իւր յատկացեալէն զրաբաւի մէջ յետագաս է դնելով , իսկ աշխարհաբաւի մէջ նախագաս * ինչպէս , Որ զբռնն ճակերէն բառնայ կատարէ զօրէնս Բրեւոսի : Իշխանութեամբ * զօրացան : Տուն է՞ տուն ասէնց կոչեացի : (Ընկերէն , Բրեւոսի , * , է՞ և ասէնց Յատկացուցիչներն են) :

ԾԸ* Թէ որ Յատկացուցիչը յատկացեալից նախագաս դնուի՝ նրա նախդիրը ինքը կաննի * ինչպէս , ՂԱԿոսմոս նախախնամութիւն և Դարդիւն անձնիշխանութիւն բարձին Հեթանոսք : Ոչ առին ի միտ Դարդիւն դառնութիւն : ՂԱԿոսմոս հասարակութ տպաւորէր ի յինքեան :

ԾԹ* Եթէ երկուսի մէջն այլ մասն բանի անկանի նախդիրը երկուսի վրայ ևս ի՞դնուի * ինչպէս , ՂԱԿոսմոս վարատեաց զԵրեւել : ՂԱԿոսմոս բերէ արդարեւ զԵրեւել : ՂԱԿոսմոս ջախջախեաց զԵրեւել : Երբեմն ստանց այլ մասն բանի անկանելոյ նախդիրը դնելում երկուսի վրայ * ինչպէս , ՂԱԿոսմոս մեկնեաց զԴարդիւն զԵրեւել : ՂԱԿոսմոս և զԵրեւել զանդուղութիւնս արեւդակն ճնանի :

Կ* Եթէ նախագաս յատկացեալն ունենայ երկու կամ աւելի յետագաս յատկացուցիչներ՝ նախդիրը ի՞դնուի նախագաս յատկացեալի վրայ

և վերջին յատկացուցչի վրայ • ինչպէս, Ամենայն ծառատունկը ոչ երբէք վտխեն զԲայն ծաղկանց և զԵրեւոյն : Յիշեցէ՛ զԵր մահուն և զԵրազուրանին :

Այ • Երբեմն յատկացեալի նախդիրը դնւում է յատկացուցչի վրայ և նրանով իմացւում է յատկացեալը • ինչպէս, Որք զԵրեւոյն խորհրդաբար կերպարանիմք (զնմանութիւն քրովբէիցն) : Մատակարարեացեն զԵրեւոյն լաւագոյն Ստուծոյ, և զԱրարչոյն ժողովրդեանն (զգործս ժողովրդեան և ըզպարզ և Ատուծոյ) :

ԲԱՅԱՑԱՅՏԻՉ ԵՒ ԲԱՅԱՑԱՅՏԵԱԼ

ԱԲ • Բացայայտին է անուն , որ բացայայտում է մի այլ անուն թէ՛ ինչ է նշանակում, և կամ ումի՞նչ և ինչի՞ տեղն է դրած • այս երկրորդ անունն առնում է [Բացայայտեալ և համաձայնում է թուով և հղովով իրան բացայայտչի հետ • ինչպէս, Զօրավարն Վահան և կայսրն Թեոփոս էին արք խոհեմամիտք : Ի բաց ընկեացուք զերկմտութիւն զԵրեւոյն տնտեսարանին : Այս տեղ Վահանը Թեոփոսը և մայրն անհաւատութեան բացայայտում են թէ՛ ով էր զօրավարը, ով էր կայսրը և ինչ էր երկմտութիւնը :

ԱԳ • Բնականաբար բացայայտեալը պէտք է նախադաս լինի քան բացայայտիչը • ինչպէս, Մարգարէն Մովսէս : Արարչն Դաւիթ : Քաղաքն Երուսաղէմ : Բայց երբեմնայէն տեսնում ենք և յետադաս • ինչպէս, Արարահամ հայր մեր : Երուսաղէմ քաղաքն , և այլն :

ԱԴ • Իրաց և տեղեաց յատուկ անունները նախադաս դնուելով չ'են համաձայնում բացայայտեալի հետ , այլ իրեն ամական են վարւում • ինչպէս, Զուռաց յԱրարչոյ զաւառէ : Եկն է Սէն լեռնէն : Կարծում Սէնիւն միջոյ : Հունն Յարարչոյն զետոյ բաժանեցաւ : Իսկ մարդկանց անունը նախադաս ժամանակը համաձայնում է • ինչպէս, Ողջոյն տուք Տէրիւնայ որդոյ միւրեւոյ : յԱռեւտարեւոյ քաղաքէ :

ԱԵ • Յատուկ անունները շատ անգամ բացայայտիչ են լինում տնտես բառի հանդերձ վտխանակ տնտեսի • ինչպէս, Այլ մի Մարգարէն տնտես : Անցանէր ընդ մեծ գետն Կար տնտես : Տայ զՏիգրան ցալատանի ռնն Վարժ տնտես :

ԱԶ • Բացայայտիչն թէպէտ ընդ բացայայտելոյն կապւում է առանց

շաղկապի, բայց միշտ զօրութեամբ և երբեմն յայտնի ունի աշխատանքներ և առիթ բառեր, ինչպէս, զսուրն աշխատանքը զրան Աստուծոյ: Մատուցուք պատարագ օրհնութեան աշխատանք պատու շրթեանց: Ինոր Պղատունէն յինն առիթ վարդապետէ:

ԿԵ. Շատ անգամ բացայայտէի և բացայայտելոյն մէջ անկանում է այլ մասն բանի, ինչպէս, Զիւրաւեալ դրամն խնդրեաց պետութեան պարտքէն: Աստուծոյ նմանեցէք Հօրն Յերոմ:

ԿԶ. Երբեմն շատ եղական անունները լինում են բացայայտիչ միայ յոյնականի, ինչպէս, յԱղղէն Սինեաց երկու եղբայր՝ Բաբէն և Բաբար: Ամենայն նիւթ ի չորս տարեաց է բաղկացեալ, է հողաց, է ջրաց, է օդաց և է հրաց:

ԿԷ. Ոչ միայն բառը բառին է լինում բացայայտիչ, այլ ամբողջ բանը լինում է բացայայտիչ մի այլ ամբողջ բանի մասնաւոր աշխատանք, յանդիմաններ ձեռք, ինչպէս, Ամենայն օրէնք ի մի բան կատարին, է երկնային գլխից և երկրային գլխից: Զիւրաւեալ լինելոյ այդ՝ փոխանակել գլխի անհոգեւորութեան ընդ տարու զբաւումն:

Հ. Երբեմն պատահում է, որ երկու զոյական անուն թուով և հոլովով համաձայն են միմեանց առանց շաղկապի, բայց բացայայտիչ և բացայայտեալ չեն, այլ խնդիր բայի. ինչպէս, Տարեալ հանդուցանեն զմարմին Սրբոյն Սահակայ է Տօրն է Զիւրաւեալ Սշաղկապ (ի Տարօն և ի զիւրն խնդիր են):

ՀԱՄԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԱՇԽԱՏԱՆ ԱՆՈՒՄՆԵՐ

ՀԱ. Երբ որ ածական անունը նախադաս է զոյականին միշտ զնոյում է եղակի՝ անհամաձայն իրան զոյականի հետ նրա նախդիրը ինքն առնելով, ինչպէս, Անհոգեւոր պատկանքն արժանի եղեն: Դառնալուց մշտօքս զանձանութեանն ժառանգեցուք: Աւերեալ Բաղաքացն հանդիպեցան: Պաշար լապտերօքն մտանն յառադատան լուսոյ: Բայց միայն վանկ նախադաս ածականները համաձայնութեամբ են, ինչպէս, Երկիր զաւանդեցաւ լուսարուք Սօրն: Աւետարանիս: Հնազանդեցոյց զսարթեա զանապատերազմաւ:

ՀԲ. Ածականը երբոր յետադաս է զնոյում՝ համաձայնութեամբ է զոյականի

հետ թուով և հողովով՝ ինչպէս, Ստացաք նախատրինա յարանց արդ և անշահաւոր : Տիրեացեն տերանց անմարտ : Ունիա բազում բարութիւնն ամբարեւելս յամաց քաղաք : Բայց եւն և անէ վերջացեալ ածականները չեն համաձայնութեամբ ինչպէս, Զայս լուեալ Ղաւթի Մարտիկոն : Ընտրեցաւ ի Հոգւոյն ի տանէս Հոգւոյն : Մեծ իշխան տանն Արքեպիսկոպիտ :

ՀԳ. Եթէ ածականի և գոյականի մէջ այլ մասն բանի անկանի և համաձայնվին միմեանց հետ և նախդիրը և կրկնութիւնը վրայ՝ ինչպէս, Տէրաւորաւորութեամբ վարեալ իր խորատ : Հովիւ և անդէտըդ զհաւատեան հնչեցուցանեն անասն : Բանեք խոցեցին զմեզ անխնայեցանալով : Զքաղաքն աւերեցին անարգութեամբ :

ՀԴ. Եթէ գոյականը ունենայ մի քանի նախադաս ածականներ շարկապով կապուած՝ նախդիրը ամէն ածականներէ վրայ ևս կ'ընտրի, ինչպէս, Վասն մեղաց անկարէ ցաւել և է քաղաքս և կենցաղս : Ի յիշար և յանխոր խնդրոյ ծնանին կռիւք : Զանգիւղ և անանգիւղ և զորօր խմր տոր ինձ ըզ նամակ :

ՀԵ. Ածականները եթէ գոյականից յետագասովին նախդիրը կ'ընտրի գոյականի վրայ և յետագաս ածականի վրայ՝ ինչպէս, ՂԱԳ զուարթ և զտառս սիրէ Աստուած : Երթիցեն յազ օտար և է լուր :

ՀԶ. Ածականները գոյականի ղերանուանց հետ միշտ համաձայն են ղնութեամբ թէ յետագաս և թէ նախադաս. ինչպէս, Վասն իմ քաղաքս : Ինձ քաղաքս : Գործս յեղեմ : Փրկեցաւ մեզ : Զքաղաքս զմեզ վրկեն ի վրտանդից :

ՀԷ. Երբոր նախադաս գոյականները շատ են և եզական յետագաս ածականը ղնվում է յողնակի՝ ինչպէս, Ողջոյն տալիք Պրիակեայ և Ակիւղեայ քաղաքացի եւր : Սատուղ և Յովնաթան անգիւղի և անգիւղի և անգիւղի :

ՀԸ. Գոյական անունները շատ անգամ ածականի նշանակութեամբ վարվում են՝ ինչպէս, Համբա քաղաք : Խնդրեցեն անօթս արքայ (արծաթիս) : Նիրհէր ի քուն քաղաքս (թանձր) : Որ թափիցէ զմաղձ քաղաքս (զատն) :

ՀԹ. Միջակ անուանքս մի, երեւոյ, երեւոյ, վեց, եօթն, ասոն, երկուսուն, ասն, երեսուն, քառասուն, եփնասուն, հարեւոյ, երկեւեւոյ և քեան և քն վերջացածնեւրը—ասեւեւեւեւ, երկուսն և այլն, սովորաբար համաձայնութիւն են զոյա-կաններն հետ թէ նախադաս և թէ յետադաս, և ոմանք միայն ըստ ճիշդ կանոնի ածականաց • ինչպէս, Մեւ ակամբ : Ի մեւ աւուր : Երեւոյ սեւ-րանց : Քառասներեւոյ ամաց : Երկուսեւ հարադասութիւն : Ասեւեւեւ նախաբաց : Ասեւեւեւ երգիս ժողովրդեան : Երեւեւ ամաց : Երեւ հարեւոյ ա-րամբ : Բայց միայն սրանցից երեւ, հինգ, վեց, եօթն, ասն չեն ասվում յոգնակի ուղղականութիւն—երեւոյ և կամ հինգ և կամ վեց արք, որդիք, և այլն : Այլ երեւ որդիք : Հինգ արք : Վեց աւուրք : Քաղաքք եօթն : Ամբ ասն : Եղակի վերջահոլով չեն վարվում զոյականների հետ, այլ միայն յոգնակի • ինչպէս, Ասվում են եօթն աւուր : Տասն աւուր : Եփնոյ ամաց : Երեւեւ ա-մաց : Աւուրց ասոնեւ և ճշթէ վեց աւուր, եօթն աւուր, ասոն աւուր, և այլն :

Չ. Դաս կամ կարգ ցոյց տուող թուական անունները, որպիսի են արեւելի, երեւոյ, երեւոյ, լարեւոյ, հինգերեւոյ, վեցերեւոյ և այլն, ըստ ընդ-հանուր կանոնի յետադաս ժամանակը համաձայնութիւն են զոյականների հետ • բայց երբեմն նախադաս ժամանակը ևս վայելչապէս համաձայնութիւն են • ինչպէս, Յամին ասոնեւերեւոյ : Յամեւանն քառասներեւոյ : Յամեւանն երեւոյ : Յարեւոյ աւուր : Յերեւոյ ժամու զիշերայն : Ի հինգասներ-բոյրեւոյ աւուր, և այլն :

ՁԱ. Միջակ անուններս երեւոյ, երեւոյ, լարեւոյ, եփնեւոյ, քեանեւոյ, երեւ-ոյ, ասոնեւոյ, լարեւոյ շատ սակաւ են յետադասութիւն զոյականներին և հասա-րակօրէն նախադաս լինելով վարվում են անհամաձայն • ինչպէս, Երեւոյ մարմնով : Զարեւոյ տարեւր : Եփնեւոյ զաւակօք : Երեւոյ վայելչութեամբ : Հատուցանելը զգարձ վոխարինին ասոնեւոյ յաւելումով :

ՁԲ. ՁԲն Բն միշտ նախադաս են վարվում ածական եղած ժամանակը անհամաձայն • ինչպէս, ՁԲն օրինակաւ : ՁԲն զիմօք : ՅԲն պէտս :

ՁԱ. Ին և եւ թուականները չեն վարվում խօսքի սկզբում, այլ միշտ որպիսի և իշէ բառից յետոյ թէ իր զոյական վարում և թէ իր ածական և միշտ Ուղղական հոլովով • ինչպէս, Աւելորդ էն էր : աշխարհ էն է բնու-

ԺԻՒԼԵԱՍ: ՉԼԻՔ ԻՆԷ Ի ԺԱՏԺՈՒԼ: ԲԱՆԻ ԻՆԷ: ՉԱՐ ԻՆԷ ԱՐԱՐԱԾ: ՈՆԻՆԷ ՄԱՍՆ ՈՒՆԻՆ: ՈՆՆ ՈՒՆԷՐ ՖԻՍԱՍ ԻՆԷ:

ԶԴԻ՝ Ո՞՛Հ, Դ՛, Դ՛ԼԽԻ, Դ՛ ԽԻՂԻՄ զոյական են վարվում և սակաւ ուրեք նախադաս ածական և համաձայն՝ ինչպէս, Յաղաղս Դ՛ք պատճառի։ Ո՞՛Ղ ԽԻ հովիւ կայցէ հակառակ։ Յ՛Դ ԽԻ ձէնձ հայր խնդրիցէ որդի իւր ձուկն։ Իսկ Դ՛ք նախադաս է վարվում սովորաբար ևնոյնպէս համաձայն՝ ինչպէս, Վասն Դ՛Դ՛ յուսոյ ամբաստանիմ։ Որ՛ԴԼ հրով հրդեհիմ։ Յ՛ԴԴ՛ արարէ երկիր լեպէ։ Ընդ Դ՛Դ՛ ծառով։ Ո՞՛ՐԴ՛ ժողովրդենէ։ Վասն Դ՛Դ՛ զործոյ։ Բայց Դ՛Դ՛ նախադաս միշտ անհամաձայն է։ ինչպէս, Որէ՛Լ օրինակաւ։ Որէ՛Լ անցք անցանէին, և այլն։

Զե՛ք Ո՞հն , «+ վարվում են նախադաս և յետադաս և միջոտ համաձայն իրանց դոյականներին» ։ ինչպէս , Ո՞հն երիտասարդ : Այր «հն : Ա՛հն «սուրմն : Ծերովք «մութ , կշռով «մութ : Ու՛հն խաղաղորդի : հմանապէս իբրև դոյական վարուած համաձայն են պահանջում իրանց նախադաս ամականը՝ ինչպէս , Պատուականի «սփէ : Ի չարէ «սփէ : Զանյաբոս «սնն :

22. Սրիլակ անուանքս Բա, այլ սովորաբար նախադաս վարուելով
դոյակամեներին համաձայնութեմ են նրանց հետ . ինչպէս, Ի դալ Բա,
շարաթուն : Ի միւսում վայրի : Այլա՞ք քահանայի : Այլով օրինակաւ : Նոյն-
պէս ա՛նէն կամ ա՛նէն միայն յողնակի վերջադողններումը : ինչպէս, յԱ՛նէն
անդամոյ : յԱ՛նէն մասանդ :

22.° Միջակ անունս մօշնայն զերանունների հետ միշտ համաձայն է հղովով թէ նախադաս և թէ յետադաս փնչպէս, Այս մօշնայն : Այսմ մօշնայնէ : Ամօշնայն նոցա : Բայց անուանց մօտ նախադաս միշտ անհամաձայն է և յետադաս հղովով միայն համաձայն փնչպէս, Յամօշնայն իրաց, Ամօշնայն բանք : Ամօշնայն չարիք : Արարածոցս մօշնայնէ Լեոնականօքն ամօշնայնէ և և երբեմն վարվում է ի տեղի մօշնայնէ բառի փնչպէս, Ամօշնայն, որ բնական է զգեստօքն : Ամօշնայն, որք հրաժարեցան յաշխարհէս :

ԶԲ. Իւրաքանչիւր, երբեքանչիւր հասարակօրէն նախադաս վարուելով անհամաձայն են, Էնակաւ ուրեք համաձայն, մանաւանդ եթէ այլ մասն բանի անկանի մէջ տեղը ինչպէս, Յեւրօքանչիւր զործոց հարցմունք լինելոց Էն : Յեւրօքանչիւրօտ աւուր : Խոյս տայ յեւրօքանչիւրայ կողմանց :

ՁԹ.՝ Ածական Դերանուններն աչ, աչք, աչն, թէ նախադաս թէ յետադաս բացի եզակի Բացառական հոլովէն սովորաբար համաձայնվում են զոյականներին, մանաւանդ եթէ մէջը բայ անկանի, և յետադաս ժամանակը նախդիրը կրկնվում է երկուսի վրայ. ինչպէս, Այս ատուր : Այդ շնորհի : Այսպէ՛ք տարակուսանաց : Ի Լերինն յայն՝ : Ի տանջանացդ յայդպէ՛ն : Խմաստութեանն այնպէ՛ք : Ես պատկառիմ ի բանէդ յայդմէ՛ն : Ի Լերինն յայն՝ զամենայն զիշերս ազանէր : Այս գերանունների տեղ երբեմն զընվում են ասիք, աչքի, անիք, անիք, ասիք, անիք Մակրայիւրք. ինչպէս, յաշխարհի ասիք ներութիւն ունիցիք : Ցանկամ ելանել ի մարմնդ ասիք : Մտին առ Նոյ ի տապան անիք :

Ղ.՝ Սոյն, դոյն, նոյն ածական գերանուններն սովորաբար վարվում են նախադաս համաձայն՝ նախդիրը իրանց վրայ առնելով բացի բացառական հոլովէն, որ չունին. ինչպէս, Նոյն թաղաւորի : Սոյն ատուր : Նոյն չարչարանաց : Նոյնի՛ք պարծանօք : Ձեռնի՛ք պատկերօք : Ի վերայ դոյնի բանից : Ի սոյն օրէ : Նմանապէս սոյն ինքն, դոյն ինքն, նոյն ինքն, սոյն առ, դոյն աչք, նոյն աչն նախադաս սովորաբար համաձայնվում են. ինչպէս, Նոյն ինքն հիւանդին : Նոյն ինքն Քրիստոսի : Ի սոյն իսկ յայտ ժամու : Ի նոյն յայն լեռնն սուրբ :

ՂԱ.՝ Ածական գերանուններն էմ, աս, ասց, մեր, ներ, էւր բաց ի յոգնակի Ուղղական, Հայցական և Նախդիր տրական հոլովները՝ միշտ համաձայնվում են զոյականների հետ թէ նախադաս և թէ յետադաս. ինչպէս, Ինչ խնատութեան : Իւրեւմ Աստուածութեանն : Ի մտի էւրեւմ և ի իւրհրեանն : Ի ասմի բարեբարութենէդ : Ի Տեառնէ ասմի ընկալցիս դու ըզվարձա քո : Հալածեցէք յաշխարհէ ներսէ : Իսկ յոգնակի Ուղղականը, Հայցականը և Նախդիր տրականը լինում է—Ատուրք էմ : Ձկեանս աս : Ի տունս ներ : Եւ ոչ թէ էմ, ասց, ներ :

Այս գերանունները երբեմն վարուած են ինչպէս յատկացուցիչ, բայց այն ժամանակը պէտքէ համարել սրանց իրրե Սեռական հոլով էս դոս զոյական գերանուններին :

ՂԲ.՝ Ածական գերանուններն ասրա, ասցա, դարա, դարցա, նարա, նարա Նախադաս են վարվում վերջահոլովներով համաձայն, ինչպէս, Նարայնն ախ-

տից : Դարացի տեսութեամբ : Ինչպէս ճանաչից : Իսկ այն, այն,
վերջացածները անհամաձայն . ինչպէս, Գլխին հեղութեամբ : Ձեռքին քա
ջութեամբ :

Այսպիսի ածական դերանունների վրայ, իսկ գոյականները եւ, որ,
ինչ, և այլն, լինում են անսահման, Բռն, Խնդիր Բռն, Յարացացի, և այլն :

ՈՐ ՅԱՐԱԲԵՐԵԱՎ ԴԵՐԱՆՈՒԱՆ ՎՐԱՅ

ՂԳ* Այս դերանունը յարաբերում է ոչ միայն իրանից առաջ դր-
ւած բառը, այլ և բանը և սովորաբար նրանից յետոյ դնուելով թուով
համաձայնվում է, իսկ հոլովով ոչ ամենայն ժամանակ, որովհետեւ առա-
ւել հետևում է քայի պահանջմանը • ինչպէս, Ես, որ հաստատուն գիտեմ:
Մասն վասն սրբութեան քո պատարագ, որ հրամայեաց Մովսէս : Վեց
օր է, յոր արժան է գործել : Ձարչարեցաւ և մեռաւ, որ և կենդանացար :
Մարդ միայն անհնազանդ և զեալ ամբարշտեցաւ առ օրէնս Աստուծոյ,
որ և դադարաւորեցաւ :

ՂԴ* Որ շատ անգամ վաղվում է նախադաս անորիշ գէմբով, բայց
այս տեղ չէ յարաբերական, այլ իրրեւ միջակ անուն • ինչպէս, Որ ունի
հարսն, նա է վեսայ : Որ համբերեացէ խալա՞ նա կեցցէ : Փոխանակ ա-
սելոյ (ով որ ունի, ով որ համբերէ) :

ՂԵ* Յարաբերական դերանունս որ շատ անգամ զօրութեամբ ու-
նենալով իրան յարաբեր' լին դնվում է նոյն հոլովով, որով պէտք է դնուելը
յարաբերալը • ինչպէս, Երանի որ ոչ իցէ տեսեալ և հաւատացին (այն
է՝ երանի նոցա, որոց ոչ իցէ տեսեալ) : Դուք երկիրպագանէք, որո՞ւ
ոչն գիտէք, մեք երկիրպագանեմք, որո՞ւ գիտեմքն (լման այնմ, զոր) : Դու
ոչ մտանես, և որո՞ւ մտանեն արդելուս (զնոսա, որք մտանեն) : Եւ սրա
հակառակ շատ անգամ յարաբերական դնվում է յայտնի, իսկ յարաբերա-
կանը լսելայն • ինչպէս, Առ ի քէն խմաստութիւնդ : Սնցաւորք են և թա-
ղաւորքն և ի նոցանէ սպառնալիք : Առ ի քէն փառօքն : (խմաստութիւնդ,
որ առ ի քէն է • սպառնալիքն, որք ի նոցանէ են : Փառօքն, որ առ ի
քէն) :

ՂԶ* Յարաբերող դերանունը երբեմն լինում է յարաբերացի երբեմն եւն-

Դէր նախադրութեան առաջ դնուելով և նախդիրը իւր վրայ առնելով կամ երկուսի վրայ ևս կրկնուելով ինչպէս, Զօրս զանունն լսել քաղցրէ : Զօրս մեք զիտեմք զհայր և զմայր : Գտանէք յաւանակ մի, յօրս վերայ ոչ ոք ի մարդկանէ նստաւ : Զօրս զիտրձ առին Հեթանոսք :

Ս. Դ. Ն. ԳԻՄՈՐՈՇ ԵՐԵՄԻ ՎՐԱՅ

ՂԵ. Այս յօդերը Հայերէն վայելչախօսութեան համար շատ կարեւոր են, որովհետեւ դնուելով բառերի ծայրումը երեք տեսակ դերանուն միտք են ցոյց տալի և մասնաւորութեամբ են կամ որոշում բառերի նշանակութիւնը. ինչպէս, իմ կամքք ի քո ճամբարիս ճանապարհիդ սէրն է : Այս տեղ որոշած են Կառն, Ճանապարհը և Կերը, իսկ ինչտեղ բանը կամ խօսքը անորիշ միտք ունի, այն տեղ չէ հարկաւոր զիմորոշ յօդ դնել ինչպէս, Թագաւոր, որ ոչ ունի զիմաստութիւն արժողակից իւր՝ ոչ կարէ վայելուչ գոյ : Գինի ուրախ առնէ, իւր զուարթ և հաց հաստատէ զսիրտ մարդոյ : (Այս տեղ ամենայն ինչ անորոշ է) :

ՂԸ. Իսկայէս հասարակ զոյական անունը միայն կարող է զիմորոշ յօդ առնուլ, իսկ յատուկ անունները և յատկացուցիչ ունեցող հասարակները, որոնց նշանակութիւնը որոշած է՝ պէտք է անյօդ վարին. ինչպէս, Կոչեաց Տէր Աստուած զԱդամ : Թափօր և Հերմոն յանուն քո ցնծացեն : Բարկութիւն մարդոյ զարդարութիւն Աստուծոյ ոչ գործէ : Պտուղ պատեւրազմաց մահէ, և ալին :

Բայց շատ անգամ տեսնում ենք յօդաւոր ևս դրուած. ինչպէս, Ո՞վ էր Պաղոսն : Հարցանէր թէ ո՞ր ծնանիցի Քրիստոսն : Յրահանալապետսն և ցիլիսանս տաճարին և ցծերսն հարցանէր : Զհացն՝ չղառաջաւորութեան եկեր :

Այսպէս ուրեմն ոչ միայն անունները, այլ և դերանուններից շատերը, Բայերը, Բայանունները և Մակբայներից ոմանք ըստ վայելչախօսութեան տեղւոյն առնում են քիմորոշական յօդեր. ինչպէս, Զոր դուք առնես : Մինչ առ ձեզ՝ եմ : Որ ընդ նմայն հաւանակէին : Զոր դործեմ՝ ոչ զիտեմ : Զդիտեմ զինչ խօսիսք : Որ ուտէն : Որ բժշկէն և որ բժշկին : Ես որ կրակալ՝ եմ : Որ երբեմն օտարացեալքէն իր և ի խօսելն ձեր : Ոմանք

ի սոցանէ, որ առաջ կան: Յարեաւ, որ յառաջն ասաց: Բայց զխնդ տշմ-
մլոք տեսանէ ոչ զիտեմք: Որ ոչն աւետարանէն զաւետարանն նորա՝ մե-
ղանէն: Այս մտադիր ընթերցանութեամբ կարելի է յաջողակապէս
ուսանել քան թէ երկար աւանդած կանոններով:

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ուղղագրութիւնն քերականութեան ամենակարևոր մասն է, առանց որ-
ոյ բանն շատ անգամ թերի, անարուեստ և անիմանալի է մնում: Ուղղա-
գրութիւնն կարելի է ուսանիլ առաւել զոոյ վարժութեամբ և ուղիղ արտա-
բերութեամբ քան թէ աւանդեալ կանոններով, բայց մանուկ ուսանողաց
գիւրութեան համար՝ զնում ենք ուղղագրութեան համառօտ կանոններ Սոռ-
գանութեան և Տրոհութեան նշանների վրայ:

Ինչպէս մէկ բանը քաղցրաւոր և պատկանաւոր ձայնով կարդալու
համար հարկաւոր է ամենայն հնչմունքները նշանակեալ տեղումը հնչել,
նոյնպէս բառերը կամ բանը օրինաոր որոշելու և գրութեան և ընթերց-
ման ժամանակ խմտոտները պատշաճ հասկանալու և հասկայնելու համար՝
հարկաւոր է Տրոհութեան նշանները իւրաքանչիւրն իրան տեղը գործածել:

Սոռգանութեան կամ պատկանաւոր արտասանութեան նշանները սո-
քա են—Շեշտ ('), Երկար ('), Պարոյկ (°), իսկ Տրոհութեան կամ բառից և
խմտառից բաժանման նշանները սոքա են—Ննթամնայ (-), Մակակէտ ('),
Բութ ('), Սոորակէտ (,), Միջակէտ (•), Վերջակէտ (:), Փակաղիծ (),
Ուղղաղիծ (—) և Չակերտ (' ' — , ,):

Շեշտ (') գործ է ածվում հրամայական բայերի, մի քանի մակրայնե-
րի, կոչական բառերի և միադէմ բայերի վրայ՝ ինչպէս, Սիրեա, արա,
լուարմք, տես: Արի, կայ մանուկ դու: Մի տար, մի առներ, մի հայիր:
Ահա, ահաւասիկ, ահաւաղիկ: Աստուծ իմ: Պիտանի է, արժան է, և այլն:

Ննթամնայ (') վարվում է այն ձայնարկութեանց և անուանց մէջ, որոն-
ցում բանը երկարվում է. ինչպէս, Բարէ, ո՞հ Կարի է առասպելս, աւաղ
բախտին, Երուսաղէմ, Երուսաղէմ, և այլն:

Պարոյկ (°) գործ է ածվում հարցական բառերի վրայ՝ ինչպէս, Զի, քա-

նի, որչափ, էր վասն, զի ասես, հասնալ իցես, միթէ դու մեծ ինչ ոք իցես, և այլն :

Ենթանշան (-) վարկում է այն տեղ, ինչ տեղ մի բառ կիսատուելով տողադարձ է լինում : Եթէ երկու ձայնաւոր կամ բաղաձայն են՝ մինն այս կողմն է մնում միւսն անցանում . եթէ ձայնաւոր և բաղաձայն են, առաջինն մնում է և երկրորդն անցանում . իսկ եթէ բարդ բառեր են՝ կապող յօդը մնում է միւսն անցանում և շատ անգամ լ տառը բաղաձայնների մէջ դնւում է ըստ յարմարութեան . ինչպէս, Ա-րև, Ի-մաստ, ա-ղանի, հիււանդ, ու-րա-խա-րար, պալ-ծառ, աշ-խարհ, ան-շնորհ, ան-մտութիւն, տըր-տում, եր-կըրպագու, ըզ-ղլուխ :

Մեկնութիւն (') գնւում է է նախդիրի և զ տառի վրայ, երբ որ հարկաւոր է լինում վերջինս վախճուի հնչել . ինչպէս, 'ի վիտա, 'ի Սահակայ, 'ի հօրէ, Իարայէղ՝, Երուսաղէմ, Պղատոն, և այլն :

Բաշխ (^) վարկում է այն ժամանակ՝ երբ որ հարկաւոր է լինում առողանութեան համար բառն բառից զատանել, որ խառնակ իմաստ չծնանուի :

Սորոկնութիւն () բաժանում է երկու անկատար բանը միմեանցից, որով իմաստը փոքր ինչ կախ է մնում և պահանջում է յաջորդ իմաստի հետ կաշկ : Ստորակէտի տեղը երբեմնապէս դնւում է բով :

Մեքնութիւն (*) գնւում է այն տեղ՝ ինչ տեղ իմաստը կատարեալ է, բայց պահանջում է մի այլ նման բան խօսքի բովանդակութիւնը լրացնելու համար :

Վերջնութիւն (:) կամ աւարտակէտը գնւում է ամբողջ բանը աւարտուելուց յետոյ (1) :

(1) Հարկաւոր ենք համարում ասել, որ մեր ժամանակներումս կէտադրութեան կամ Տրոսութեան կանոններն բոլորովին այլատարազ են նախնեաց գործածած կանոններից և համարեաւ շատերը անխորարար գործ են ածում Ստորակէտը Մեքնակէտի տեղ , Մեքնակէտը Վերջակէտի տեղ նմանապէս և այլ կէտերը միմեանց տեղ, կամ հետեւում են օտար լեզուների կէտադրութեանց կանոններին, ուստի և մենք մանկանցը կէտադրութեան մի համառօտ գաղափար տալու համար միայն՝ զրեցինք այս կանոններն՝ յուսարով, որ առաւել հմուտ հասկացողները այս մասին ընդարձակ տեղե-

Օրինակներ—Մահ՝ մարդոյ հանգիստ է : Հիւանդացեալ՝ և մի ակնկալ-
ցի ողջանալոյ : Ալիք՝ իմաստութիւն մարդոյ են , և հասակ ծերութեան՝
կեանք անարատք : Բոլոր մարմնոյս՝ հոգի է կենդանութիւն , իսկ մարմնոյ
և հոգւոյ՝ միտք են կառավար՝ և որպէս առ մի մարդ , այսպէս առ բոլոր
աշխարհս : Որ իրրեւ զհանդերձ կարծէր ունել մեղ զքրիստոնէութիւնն ,
արդ իրրեւ զգոյն ի մարմնոյ չկարէ շրջել . թերեւ և ոչ այլ կարասցէ մինչև
ի կատարած :

Ստորակէտով (,) բաժանութեամբ են յարարերելին և յարարերականն , նոյ-
նակարդ անշարկապ բառերը , մանաւանդ այնպիսիքը , որոնք անականով ,
յատկացուցելով , խնդիրով կամ բայով զանազանութեամբ են , նոյնպէս և կոչա-
կան անունները . ինչպէս , Ամբաստան լինիս զքաղցր տեառնէն , որ
նչ ունի արդարացւածնեյ զնա : Ե՞րբ ուսանիցիք զբաղմամբիւ անուանս
Աստուծոցն , յորոյ չիք ի միջի և ոչ մի : Իրրեւ զհրեշտակս սքանչելիք էին
ամենեցուն , աներկիւզ ի վշտաց և ի տառապանաց , մարդասէրք և խնա-
միչք : Ո՞վ մեկնեացէ գմեղ ի սիրոյն Քրիստոսի , նեղութիւն , թէ վիշտք ,
թէ սուր : Արքայ քաջ , մեք ի դէնէ իսկ զիտեմք : Ո՞չէ պարտ , եղբարք
իմ , այսմ այսպէս լինել : Լուարուք ինձ , եղբարք իմ սիրելիք :

Միջակէտն (•) վարկում է նա և այն տեղ , ուր յառաջ է բերվում այլոյ
խօսք , որ և սկսանում է զլռագրով • ինչպէս , Ստիպէր զնոսս և ասէր •
թող զրեւ և ցուցանեմ մեծ թաղաւորին : Ի դէպ իսկ ելանէ բան մարդա-
բէին ի վերայ նոցա • Այր , ասէ , առ քաղցի իւրում շրջեացի և կերիցէ ըզ
կէս անձին իւրոյ :

Մի քանի միջակէտներ միասին շարած (• • • •) ցոյց են տալի խօ-
սակցութեան ընդհատուիլը

Միջակէտը վարվում է ևս և կրճատ բառերի մօտ , ինչպէս Ա. Մակ.
Գ. Լ. Ե : Ոսկեր • ի Մատթ :

Զարկ (‘ ‘ - , ,) վարվում է մի այլ տեղից խօսակցութեան մէջ յա-
ռաջ բերած օրինակի կամ վկայութեան սկզբումը և վերջումը • ինչպէս ,

կութիւններ զրեն , որով և աշխարհիկ բարբառներով զբուսած կէտադրական
պէտքէս աղաւաղութիւններին վախճան տան :

« Երբ իսկ տրամեալ էր թագաւորն ընդ աւերել պահակին », զոր ի բազում ժամանակաց հազիւ ուրեմն կարացին շինել, որում և չէր իսկ ակնկալութիւն շինութեան, ։

Փոփոխութիւն () վարվում է այն տեղ, ինչ տեղ հարկաւոր է լինում ամփոփել միջանկեալ և մեկնող բառ ինչ կամ հատած կամ մի օտար խօսք՝ որպէս են անուն զրոց կամ մատենագրի և կամ թուահամար՝ ինչպէս, թէպէտ և իզորժ արուեստին զբաղեալ էին, և զխոէք իսկ թէ զիարդ քաղցր և պատիր ձկնորսութիւն էր, սակայն ոչ դանդաղեցան։ Այս տեղ փոփոխութիւն է՝ ձաշակել անտի (ի խորակաց)

Ուղղութիւն (—) դորժ է անվում այն ժամանակ՝ երբ որ ի դիմաց այլոց այլ և այլ խօսք ենք ստեղծանում զլուցատարարար՝ կամ նորերումս առաւել դորժ է անվում մեկնական միտք ցոյց տուող տեղերումը այս բաների վտխանակ՝ այն է, այն է, և այլն։

Որպէս յատուկ, սրբազան և մեծարոյ հասարակ անուններն, տխորդ սական բառերն, նոյնպէս և ամենայն վերջակէտերից յետոյ սկսած բանն, սկզբնատուներն ունենում են զլիսատառ, ինչպէս, Աղամ, Հայկ Մովսէս, Ալարատ, Յիսուս, Սուրբ Գիրք, և այլն։ Լնւր, որդեակ, խրատու հօր քո։ Լնւր դա ինձ, իշխանդ, և այլն։

Վ Ե Ր Ձ .

ՅՈՐԴՈՐԱԿԱՆ ԽՕՍՔ

ԱՌ ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ՄԱՆԿՈՒՆՍ

Ձեզե՛ր տա՛նք մեզ՝ Հայոց նորահաս երիտասարդքի՛ մեր նա-
ման մեծերի, մեր արեւին զարբան, որսը լեզու ունեւերի
ցեղի, մեր լեզուն, մեր հասարակ զանգի բունեցե՛ք (1) :

Մեր ԿԱՅ դարումս, այս միտաւոր և հոգևոր սթապիտութեան ժամա-
նակումը, մինչդեռ խորհրդածութիւններ են լինում մեր ազգի յառաջ
խաղացութեան և լուսաւորութեան մասին՝ բոլոր բարեմխտ հայրենակից-
ների յոյսն ձեզ վերայ է, Հայկազուն մանկունք, որ ծլիք, ծաղկիք և այն
սլոտիս տաք մեր ազգին և հայրենեացը, որին փափաքում է մեծաւ կա-
րօտիւ դարաւոր ժամանակներից հետէ : Գիտք պէտք է բռնէք ազգային
վերանորոգութեան ասպարէզն՝ ձեզ համար են յղանում Հայ բարի սրտերը
բարի խորհուրդներով՝ ձեր բարեբաօտիք ասպազայի վերայ են ուղղուած
բոլոր կանխատես հայեցումաճիւղներն և թնղ ձեր բարեյոյս անունին և անա-
բատ ու շաղկրութեանը նուրիստիւն իմ յորդորական մի քանի խօսքերս, իբր
յայտնողք համառօտ քերականութեանս ձեռնարկութեան նպատակին :

Խմացէք, Հայկազուն մանկունք, որ վերին ամենաբարի Նախախնամու-
թիւնը՝ բառական համարելով տառապանաց, հայածանաց և գերութեանց
այն քամած բաժակներն, որոնք արեան արտասունքներով և աղէխարշ
հառաչանքներով ծծել են մեր նախորդներն, ծաղում է մեզ համար մի
լայնածաւալ լոյս, լուսաւորում է մեր անցեալն և ասպազայն, ստիպում է
խորագնինն աչքերով խոյզ և խնդիր լինիլ մեր նախնեաց մանրամաղ փո-
շինքի մէջ, հեկեկանքներով և հայրակորոյս ու փառազուրկ որդւոյ ար-
տասունքներով շրջիլ նրանց մանեկած նուիրական տեղերումը, տեսնել
նրանց փառաց տխուր յիշատակարաններն, որոնեւ նրանց զրաւոր մեա-
ցորդներն՝ առնուլ մեր ձեռքն համբուրել և մեր արտասունքներն նրանց
փոշիների մէջ ցողելով փափկացնել, շունչ փչել նրանց և շունչ ծծել նը-
րանցից և ստանալ մի ազգային կենդանութիւն :

(1) Արթւ. Վերք Հայաստ.

Անցան և անցնում են արքայազնաց, սահմանադրութեան և անտարբերութեան գծաւարտար օրերն, Հայկազոն մանկունք, և այն ինչ մեր խեղճ նախորդներն տարուրերուելով բռնութեանց և քաղաքական ազդակործան խորամանկութեանց մէջ՝ չէին կարողանում մեր մայրենի լեզուն պաշտել և անմոռաց պահել :

Անցան և անցնում են այն անմտադիր օրերն, այն ինչ պանդխտութեան և օտարութեան վարմերումը վաթսւթում, օտար լեզուներին ու սովորութիւններին անձնատուր և անձնանուէր եղած՝ չէինք կարողանում կամ չէինք զղում մեր սեփականը մշակել և ծաղկեցնել : Այժմ դիպում են ահա մեր ականջներին ՀԱՅՐԵՆԻՔ, ԱԶԳ, ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԾՆ և ԱԶԳԱՅԻՆ ԼԵԶՈՒ խանդակաթ և զարթոյնչի բառերն, և զրդում են մեզ մտածել անցեալ ու ապագայ, բաղդատել հին ու նոր և մի գեղեցիկ առաքելութեամբ ազդաշինութեան հանդէս բանալ :

Զղում ենք, որ մեր ազգային լեզուն մշակելով և մեր պանդխտացած ու օտարացած եղբայրներին համար առհասարակ մասն ու բաժին շինելով՝ կարող ենք հասկանալ մեր նախնեաց լուս շիրիմների, անմահ յիշատակարանների, արձանադրութիւնների և արեան քրտինքով աշխատասիրած դրսոր վաստակների ձայնն ու զօրութիւնն և նրանով ազդել նրանց դարաւոր գերեզմանների սրտումը մեր հաւատքի, մեր որոնական ձայնի գոչիւններն, մեր սրտի խորոց որդիական զեղմունքներն, մեր կենդանութեան աւետիքը և վերանորոգութեան եռանդն : Ազգային լեզուաւ միայն կարող ենք ընթերցասիրել մեր երանելի Նախնեաց ոսկեղինիկ գրիչների թարգմանութիւններն և մեր քրիստոնէութեան ազրիւր Սուրբ Գրքի երանական ընթերցումներն :

Այս մայրենի լեզուն, մայրենի բարբառն, նորահաս Հայկազունք, այժմ բանախօսութեան առարկայ է դարձած և ճիշդն է թախում իրան մոռացութեան դամբաններինցն խլրտուիլ, իրան աղաւաղութեան կապանքներն, իրան սորկութեան և գերութեան երկունքն և իրան օտարախանութեամբ ծածկուած վաթսւթանքներն խել ի բաց ձգել և հասարակաց դառնալ իրան որդիքների համար : Ներկայումս օրագիր ու ամսագիր, լրագիր և այլ աշխատասիրութիւնք բոլորն աղաղակում են և ձայն են տալի՝ գոնեաւ այսուհետեւ հայ մանկութեան բերանի թոթովանքը մայրենի լեզուաւ բանալ և

մատաղ սիրտը ազդային կրօնի ծաւալմամբ զարգացնել: Զեղ վրայ են ուրեմն, ազգային վերանորոգութեան յոյսերն և պարծանքներն, նորահաս Հայկազունք, անցածներն արդէն անցել են և ներկայիս գտնուածներն հագիւ կարողանում են միայն կոտակ աւանդել ի ժառանգութիւն Հայութեան: Այնպէս պատրաստեցէք ձեզ հայրենեաց ճշմարիտ դատակ լինելու համար, որ հայրենիքը, ազգայնութեան սուրբ անունը ձեզանով շամաչի ազգերի կարգումը, ինչպէս քանի տարիներինքն և նա և այժմ ամաչում էր և ամաչում է իրան որդիքների մէջ մոռացած և անշքացած տեսնելով իրանց լեզուն և վարք ու բարքը: Դուք մի՛ յուսահատի՛ք թէ չէք կարող մի փառաւոր ազգ կազմելու նկատելով՝ որ հալածանաց և գերութեանց մրտկայոյդ ծովի ալիքներն ձեզ ցիր ու ցան են արել հեռաւոր աշխարհներ: Մի՛ յուսահատի՛ք՝ որ մեր հայրենակիցներինքն ամենք բաժանուել են մեզանից, ոմանք մոռացել են իրանց ազգայնութեան յատկանիշներն և ոմանք սղլաւութեան մէջ են թարթաւում:

Այս ամեն ազգային ճախորդութիւններին շուտով դեզ ու զարման կլինին, եթէ դուք աղօթէք և գուն դործէք զարգանալ ձեր ազգային քրիստոնէական անարատ կրօնի և լիզուի հիմանց վրայ: Ամենայն յուսահատութիւն ի բաց թողած՝ դուք մտածեցէ՛ք միանգամայն, որ մենք ազգ ենք, ունենալով մի և նոյն ծագումն, մի և նոյն կրօնը, մի և նոյն լեզուն, մի և նոյն օրէնքներն, մի և նոյն վարք ու բարքն, մի և նոյն փառքն ու թշուառութիւններն, մի և նոյն յոյսերն, եթէ ոչ բովանդակապէս, գոնեա՛ մեծ մասամբ, որոնք բաւական են, որ համակրութիւն գարթուցանեն մեր մէջ միմեանց հետ միանալու, միմեանց սիրելու, միմեանց փառացն ցանկալու և միմեանց համար մեր անձն զո՞ւ մատուցանելու: Մտածեցէ՛ք, որ մենք ազգ ենք և ունեցել ենք մեր հայրենեաց մէջ մեր փառքը, այն է մեծանուն թաղաւորներ, դիւցազուն նախարարներ, հայրենեաց նահատակներ և ճշմարիտ զաւակներ, սլաւամարանական արժանալի շատակ զորքեր, օգտակար օրինադրութիւններ, մեծահամբաւ քաղաքներ, քաջութեան, քաղաքակրթութեան, դիտութեանց ու արուեստից մէջ անուանի և հռչակաւոր մարդիկներ, վերջ ամենայնի, բնութիւնից պարզեա՛ծ ազգային յատկանիշներ, զծագիլներ և ուրիշ կատարելութիւններ, որոնց յիշատակն միայն կարող է չարժէլ մեր սրտի խորութիւնը և արկակն ոգին՝ նորոգելու մեր

աղղայնութեան վառքը և իբրև անմուսայ երախապիտութեան արձան մեր նախահարց սիրալի և միանգամայն տխրալի շիրիմներէի վրայ կանդ-
նելու : Բայց քաջ իմացէ՛ք, որ այս մտածմունքներն և աղղային վառայ
վերանորոգութիւնը ևս կարող են դարթնիլ և վերականգնիլ մեր մայրենի
Եկեղեցւոյ և լեռուի ձեռամբ և հայրենեաց անձկայրեաց սիրով : Այսան վի
Եկեղեցւոյ մէջ միայն, իբրև Նոյեան տապանի մէջ, աշխարհաստան բռ-
նութեանց և նենգութեանց ջրհեղեղից ազատուած զոյգ զոյգ ամփոփուած են
մնացել մեր կենդանութեան արմատներն—աղատասկութիւնն ընդ խաղա-
ղասիրութեան, ծեսէրն և արարողութիւններն ընդ ջերմեռանդութեանց, ազ
դասիրութիւնն ընդ ներողամտութեան, հալածանայ և նահատակութեանց
յիշատակներն ընդ տօնելութեանու անմահ մրցանակաց և ի պսակ ամենից
աստուածսիրութիւնն ընդ մարդասիրութեան : Կեղուն է նոյնպէս մեր ազ-
գի միութեան կապիւրից միմեք, նա է մեր մտաւոր ճոխութեան և բանակա-
նութեան արդասիքների դանձարանն : Նրանում պահպանուել են մեր ազգի
զրաւոր շինութեան և հանճարոյ մնացորդներն և նրանով միայն կարող ենք
մեր աղղային բնատուր խաղաղանութեան պտուղներն հանդէս բերել
հասարակաց սեղանի վրայ : Իսկ հայրենասիրութեան համար այլ ևս ի՞նչ
առնէք, որ իբրև մի ազնուական հուր և սքանչելի սէր, իբրև մի ազգի ըզ
դաջմունքների կապ՝ պատշաճէ թէ հարուստին թէ ուսումնականին , թէ
արուեստաւորին, թէ փոքրին և թէ մեծին, թէ թշուառութեան ժամանակ
և թէ բարեբաղդութեան : Հարկաւոր է , ասում ենք , թէ Վասնայոյ
զետնափոր բնակարանի մէջ և թէ թաղաւորաց ոսկիապատ և մարմարոնեայ
պալատներին մէջ, թէ Սահառայի ամալի անապատներումը և թէ Այրա-
րատայ ամենածաղիկ դաշտերումը :

Ուրեմն մեր աղղային շինութեան նուիրական առճարի հաստատուն
սիւններն են մեր կրօնի ծաւալումն մեր սրտերի մէջ, մեր լեզուի ազգովին
գործածութիւնը և ծաւալումն դիւրին եղանակաւ՝ և հայրենասիրական ըզ
դաջմանց դարթուցումն մեր բոլոր հայրենազուրկ և տարադիր եղած ազ-
գակցաց մէջ :

Քաղցր էր մեզ նորահաս Հայկազունք, ընդարձակօրէն խօսել աղղաշինու-
թեան այս երեք ամենակարեւոր սկզբունքների և կատարածի վրայ : Քաղ-
ցըր էր մեզ ստանց հեռաւոր հայեցումներին՝ նոյն իսկ մեր նախահարց

կեանքովը ցոյց ապա թէ՛ ճշգրիտ աքանչելիքներ են դրոժուել մեր ազգի մէջ ազատ կրօնասիրութեան և ճշմարիտ հայրենասիրութեան ձեռքով թէ՛ պատկերազմի և թէ՛ խաղաղութեան ժամանակ : Քաղցր էր մեզ երկարօրէն պատմել թէ՛ Բնէշլիի առաքելաման շայրապետներ, հոյակապ թաղաւորներ, դիւցաւորն նախարարներ, առաքիւնի նահատակներ և մարտիրոսներ է յառաջ բերել մեր առաքելական մայր Եկեղեցին ազգի ազատութեան և յառաւորութեան համար, երբոր իրան քրիստոնէական կրօնի երկնաշունչ վարդապետութիւններով զտել և մաքրել է հայրենասիրութեան երկրաւոր մատունքներն և իրան բարերար թեւերը տարածել նրա վրայ : Քաղցր էր մեզ արդէն իսկ ազգել և տպաւորել ձեր մատաղ սրտի մէջ՝ թէ՛ Բնէշ լաւիքներ, Բնէշ հրաշքներ կարող են առաջ դալ և Բնէշ երանաւէտ ապագայ կարող է սկստորաւորել մեր ազատաշունչ կրօնի հողեպարար ջերմնաւորութեան և հայրենասիրութեան ծաւալմամբ : Բայց այլո՞ւ բարեպաշտօն տեղոյ և ժամանակի թողով այս ամենը՝ բաւականէ՞ք համարում և առայժմ ասել թէ՛ այս ևս մի ամենամեծ և կենդանի աքանչելիք է մեր կրօնի և հայրենասիրութեան ձեռքով արած, որ այսքան դարերից յետոյ, հազարաւոր ազգերի անկմանից և անյայտութիւնից յետոյ, մենք՝ հաւածանաց արհաւիրներ և փոթորկներ միջով անցանելով՝ կենդանի ենք տակաւին՝ ազգի անուն կրելով և մանաւորում ենք այս տեղ մեր խօսքը իբրեւ քերականութեան առարկայ՝ միայն ազգային լեզուի վրայ :

Մեր ազգային լեզուն, որ մեր ազգայնութեան յատկանշաներից և միութեան կապերից մին է և մեր ժամանակումս բանախօսութեան առարկայ է դարձած, բաժանւում է երկու դիւտոր ճիւղն—Գրաբար, որոյ մէջ մնացել են մեր նախնեաց գրութեանքներն և չնաշխարհիկ վատտակներն, մեր կրօնական և պատմական կենաց նկարագիրը, — և Աշխարհարաւ, որ հարիւրաւոր դաւառական փոփոխութիւններ և աշխտարաղ ձևեր ընդունելով՝ շատ տեղ համարենք մի օտարական նոր բարբառ և ձեւացում՝ անհատականաբար նոյն իսկ հայախօսների համար : Առաջինն ունի իրան նրբութիւններն, իրան ճարտարապետական ձևերն, իրան ողորկուած և կոկուած ելեէջներն, իրան քաղցրաւոր հնչմունքներն, իրան ազգու և համոզակեր դարձածներն, իրան կանոնաւոր և սահմանաւոր օրէնքներն, միով բանիւ այն ամենայն յատկութիւններն, որոնք սեփական են կատարելագործու-

թեան հասած մի լեզուի, բայց ցաւալի յոյժ, որ ոչ հասարակաց հասկանալի: Երկրորդն ունի իրան այլատարադոթիւնը, իրան օտարախորթ ճոխութիւնը, իրան անձնակերպ հնչմունքներն, տեղ տեղ իրան այլանդակութիւնը, բայց իւրաքանչիւր տեղական դաւառին հասկանալի:

Այսպէս ահա ինչպէս մեր մայրենի լեզուն, նոյնպէս և մեր ազգի բանասէրների կարծիքներն երկու են բաժանուած և խմորման մէջ են: Ահա զուի կարեւորութիւնը իմանալով մեր ազգային լուսաւորութեան մասին՝ ումանք ցանկանում են զրարաւն արծածել ենորա վրայ առաջ դնալ և ումանք պնդում են աշխարհարաւն միայն գործ դնել: Բայց անաչառ և անկողմնակի դատելով երկուսն ևս հարկաւոր են, ինչպէս մինչև ցայսօր հարկաւոր են եղել: Գրաքաւն հարկաւոր է մեր մատենադրական ճոխութիւններն հասկանալու, մեր անցած ու դնացած կեանքի նկարագիրներն և ազգային բարեւաւորութեան համար ընտրած ճանապարհներն վերադննելու, ի վեր քան դամեայն մեր եկեղեցական աստուածաշունչ ընթերցուածներն, հոգեբուղի աղօթքներն, քարոզներն, ճառերն, երգերն և շարականներն հասկանալու, իսկ աշխարհիկ բարբաւն հարկաւոր է մեր մտքերը այժմ դիւրաւ միմեանց հաղորդելու, մեր ընտանեկան խօսակցութիւններն հայացնելու, և մեր այլ և այլ բանաւոր պիտոյքներն հողաւու: Երկուսն ևս միանգամայն շատ հարկաւոր են մեզ և առ հասարակ մեր բոլոր բարեխոհ բանասէր հայրենակիցների փոյթն և եռանդն ախն է՝ որ աշխարհիկ բարբաւներով զրուածքներ յառաջացնելով՝ ընտիր բառեր և դարձուածներ մոռացութեան միթութիւնից լոյս աշխարհք բերեն և զրարաւն ճոխացնեն: Գրաքաւ լեզուի դրուածքներն արածարծելով աշխարհարաւի խաւն ի խաւն և օտարահնչիւն բառերն վերջացնեն և զբարաւ լեզուի դեղեցիկ ու ընտիր բառերովն նրան մի զրականական ուղղութիւն տան և շինեն ընդհանուր հայ հասարակութեան լեզու և ոչ թէ թողնեն օտարախաւն այլանդակութեան մէջ, որ մի դաւառի լեզուաւ դրուածքն միւսն չհասկանայ և Հայը թարգմանչի կարօտի իրան հայ արենակցի հետ խօսելու ժամանակ: Այս ընթացքը և ուղղութիւնը լեզուի վերամորոգութեան մասին շարունակվում է մեր ազգի մէջ և կշարունակուի բաւական ժամանակ, մինչև որ դաւառական աշխարհիկ բարբաւներն և զրարաւն կորիճ երիտասարդների

զրկւներով հաւաքուին միասնան ժամանակիս փորձական բուլի մէջ, ձու-
լուին և այն տիպն ու պատկերն ստանան, որին որ վախաբում է ազդի ըս
թափութեան հոգին և կարօտիւ որոնում :

Այսպիսի դործունէութեան ասպարէզ կայ ահա ձեր առաջին բազու-
ած, Հայկազուն մանկունք, Նախախնամութիւնը և ազդը այժմ ձեզ են պար-
տաւորում, որ եռանդուն սիրով, հայրենասէր յօժարութեամբ, անխարդախ
պատկառանք ընթերցասիրէք մեր Նախնեաց մատենադրութիւններն ,
հասկանաք նրանց արտաքին յորինուածքը և ներքին հոգին , նրանց ոլո-
րուն և ազդու դարձուածներն , նրանց կախարդիչ , սակաւախօս և մեծի-
մաստ կլեկէջներն, նա և նրանց խրթին և դժուարիմաց մտքերն : Ձեզ է
պարտաւորում ժամանակը և ազդի բարեբաաստիկ ապագայի սէրը, որ ա-
ռանց անհոգութեան, առանց սառնութեան և ծաղրածութեան հետամուտ
լինիք դաւառական բարբառներին և խորամուկ լինիք նրանց փոփոխու-
թիւններին և օտարածնութիւններին , ուր կանանք մեր խեղճ ազդի կե-
նաց բոլոր պատկերն և քաջաճներն - գերութիւն, բռնութիւն, օտարութիւն,
պանդխտութիւն, հալածանք , փոփոխութիւն վարուց , բարուց , սովորու-
թեանց և խօսակցութեանց, բայց միանգամայն կտեանէք օտարականու-
թեան ճանկերից ազատուած և մաքուր մնացած ընտիր բառեր և վայելուչ
ձևեր, որոնք շատ զեղեցկութիւն պէտք է տան մեր լեզուի ներկայ կազ-
մութեանը :

Սակայն խմացէք, որ զրարառն պետք է լինի ձեզ առաջնորդ անսայ-
թաք անորժակաւ ընտրել բարին և կատարեալն աշխարհարառի մէջ :
Մինչև ձեր հոգին չընտելանայ , մինչև ձեր ականջներումը չքաղցրանայ
զրարառի մեղմահնչիւն և քաղցրալուր ձայնը, չէք կարող ընտրութիւն առ-
նել աշխարհիկ բարբառների դարձուածներէ և բառերի մէջ : Առանց զրա-
րառ լեզուին ստեղծմն և սարսափ կգայ ձեզ վրայ, և չէք կարող ձեր սեփա-
կանը ճանաչել տեսանելով թէ մեր ազդի նման մի փոքրաթիւ ազդ (որոյ
միմասն ևս մոռացած են իրանց լեզուն) քանի՞ քանի բարբառներ է ձևայ-
լիւ ամեն տեղ, աման երկրում օտար բառեր ընդունելով և խօսուածքներ :

Բայց զրարառ լեզու ասելով չկարծէք թէ մի դժուարամտուհի լիա-
ուրն է և մի կախարդական կամուրջ, որ անմերձենալի և անոնցանելի լինի
մարդու համար, ո՛չ, մատանդ Հայկազունք , շատ դիւրին է նա հասկանալու

նչ թէ միայն մեր ազգայնոց համար, այլ նա և հայերէնասէր օտարապի-
նեակի, մանաւանդ այս ժամանակումս, երբոր հեշտանում են դատական եղա-
նակներն, զգալի է լինում բանականութեամբ և մտաց գործունէութեամբ
ուսմանորոշ թիւնն քան թէ խարազանաւ և հպտմաշ սերտորոշ թիւներով :
Նա անհատականալի և դժուարիմաց է միայն նրանց համար, որոնք անըն-
թեքցատէր են, անհայերէնասէր են, օտարասէր են և չունին վախճ. և ազ-
գային եռանդ կարգալու հալածանքից, սրից ու կրակից ազատուած և իր-
ւն թանկագին աւանդ և պանդխտութեան քաղցր բենս յերկրէ երկիր տա-
լուած՝ իրանց զրախանութեան մնացորդներն և դարեցդար ժամանակի
ձեռքից արտագրութեամբ խլուած քրիստոնէական զգացմանց և պատմա-
կան հմտութեանց յիշատակարաններն : Աստուծոթիւնն, արհամարհանքն և
անաշխատախրութիւնն՝ ամենաընտիր և ամենազեղեցիկ բան անգամ զը-
ղուելի կարող են շինել մարդուս համար և անտանելի : Բայց ստուծութեան
և անջանախրութեան ժամանակ չէ, Հայրենակից մանկունք, այլ երկպա-
տիկ աշխատախրութեան երկպառոյիկ աշարջութեան և մտքառման :

Յատա՛ զնացած ազգերին նայելով՝ քիրտն պէտք է թափենք և մենք
յատա՛ զնալու, բայց միանգամայն պէտք է և մի կարեկից հայեցուածք
ձգելով մեր անցեալի վրայ՝ որոնենք ինչոր կորցրել ենք : Ձեռն պէտք
է միսնք ազգաշինութեան, բայց նիւթերն հնութեան աւերակներից և
մնացորդներից պէտք է ժողով ենք : Պատերազմների և մաքառմունքների
պէտք է ընդդիմանանք, բայց ոչ թէ դէմ յանդիման յայտնի զրահալուրուած
թշնամիների, այլ զաղտնի սրերի, ծածուկ հրճութիւնների և գողունի վէր-
քերի, որոնց համար հմտութիւն է հարկատու և զգաւորութիւն : Պէտք է խմ-
նաք, որ մեր ազգն դարաւոր ժամանակներից յետէ պատերազմներ է ունե-
ցել, ոչ թէ երկիրներ նուաճելու, ոչ թէ ազգեր կործանելու, ոչ թէ տե-
րութիւններ կլանելու, ոչ, այլ իրան քրիստոնէական մայրնի Եկեղեցին և
ազգայնութիւնն անկախ պահպանելու . այս յարատե պատերազմն ունե-
ցել է ոչ թէ միմիայն մի ազգի, մի տէրութեան կամ թագաւորի հետ,
ոչ, այլ աշխարհքիս բոլոր ազգերի և տէրութիւնների հետ, ուր և ինքն գոա-
նուել է իրան պանդխտութեամբ : Նոյն օրինակ պատերազմներ և միջմունք-
ներ կան նաև մեր առաջին, որոնց ընդդիմանալ և յաղթել կարող ենք
միայն մեր Եկեղեցւոյ ազատաւշան սիրով, մեր առաքելի հայրենասիրու-

թեամբ և ազգային լիզուի մշակութեամբ, յաղթութեան պսակ ստանդատով մեր ազգի յարատե կենդանութիւնն և բարոյական յառաջադիմութիւնն : Եւ չկարծէք թէ հալածանքներն , պատերազմութեանքներն և գերութիւններն մեր ազգի համար մի թշուառ ճակատագիր է և ապարադրութեան նշան, ո՛չ քնառ, հալածանքը և նեղութիւններն մեզ համար այն երկնային ամպերն են, որոնց մէջից մեր ազգը մղուելով փոթորիկներից և մլրբիկներից անձրևի վճիռ կաթիլներով նման՝ մաղուել և սպարդուել է մինչև մեր ժամանակներն անկախ պահպանելով իրան ազգային էութիւնը : Մեր նախնիքները հալածանաց ժամանակ շատ բան են շինել և առաւել անմահ մեծագործութիւններ են արել, քան թէ մենք մեր խաղաղութեան ժամանակ : Հալածանքը նրանց արթուն է պահպանել, բայց դուցէ հանդատութիւնը անհոգութեան բարձի վրայէ դրել մեր զլուխն՝ մեր աչալըջութիւնն թմբեցնելով : Հետախույզեցէք միանգամայն մեր նախնեաց դրաւոր վաստակներն, կրճաախրական ու հայրենասիրական հոգին և մեր ժամանակների անտարբերութիւններն և օտարականութեամբ վարակուիլն և կտանէք ասածներին ազապոյցներն : Նկատեցէք և ի միտ առէք նրանց քրտնաջան աշխատութիւններն և հեղահամբոյր հոգին, որոնք առանց տպագրական հեշտութեան, առանց զրկու նիւթերի առատութեան, հազուադիւս մագաղաթներն իրանց թղթի դործարան շինելով՝ իրանց զրիչներն տպագրական մամուլներ և իրանց խուցերն տպարաններ՝ աչքեր ու կեանք զոհելով, անբաւ թարգմանութիւններ, մեկնութիւններ, պատմաբանական յիշատակարաններ և այլ բիրաւոր վաստակներ են որդւոց որդի աւանդել, որոնք որչափ և հրոյ ու սրոյ, աւերածների ու գերութեան ճարակ են դառել, այնու ամենայնիւ այնչափ հասել են մեզ, որ այս ամէն բանի դիւրութեան դարձւմ մեր աշխատածներից բիրաւոր անգամ աւելի են : Բայց մենք չպէտք է ապերախտ դանուենք նրանց սխրագործութեանց առաջ, պէտք է զգանք, որ այն ազգի մեծ բարեբաւներն, որոնց անուններն կարդում ենք պատմութեան մէջ և որոնց արարքն մեզ զարմացնում է, նրանք բոլորն աշխատել են մեզ համար • մենք մտել ենք նրանց ժառանգութեան մէջ և ոտք ենք կոխել այն ճանապարհի վրայ, որ նուիրական է նրանց ընթացքով : Պէտք է լմանանք անշուշտ, որ ուր նրանք կանգնել են, մենք պէտք է սկսենք, ուր

նրանք հիմք են ձգել, մենք պէտք է բարձրացնենք և մեր յետագային ան-
 անդենք ի կատար հասուցանելու ազգայնութեան այն հրաշալի տաճարն,
 որոյ անկեան քարերի վրայ արին և քրտինք են թափել մեր նախա-
 հայրերն: Մտնենք այսպէս նրանց ժառանգութեան մէջ, յորդուոյ որդի
 տանդենք ազգի յարատևութեան և պայծառաւորդութեան կրակն և
 այնուհետև մեր Ազգն կամ Եկեղեցին իրրև հինօրեայ արձան, իրրև ան-
 մենակերպ անցքերով քանդակած կոթող, իրրև քրիստոնէական կենաց
 պատկեր՝ համարձակ կարող է բարձրացնել իրան աշխարհատես դրութիւն
 և աներկիւղ ազազակել. « յորդահոսան հեղեղներ, բաղմածով ալիքներ,
 հալածանաց շանթեր, խորամանկութեանց դադոնի մուրճեր, յուղիցէք,
 բորբոքեցէք, թափեցէք ձեր զօրութիւնը, ձեր կատաղութիւնը և կործան-
 մանքը, ես կենդանի եմ ու յաւերժ անասան տիեզերաց աւերակներ
 մէջ իմ ազատ Արօնքով և Նահատակներիս արեամբ, » :

ՅԱՆԿ ԲՆԱԿԱԿՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

Էրես

Մատունք բանի	—	1
Առաջին աղդ բառից ԱՆՈՒՆ	—	2
Պարագայք անուանց	—	2
Հղումունք Ա. Բ. Գ. Ե. Զ. Է. Ը.	—	5—9
Արտուղի հղումունք	—	9
Բացառութիւններ	—	11
Միջակ անուանք	—	12
Երկրորդ աղդ բառից ԳԵՐԱՆՈՒՆ	—	14
Հղումունք դոյական դերանունների	—	15
Հղումունք ածական դերանունների	—	16
Երրորդ աղդ բառից ԲԱՅ	—	17
Պարագայք բայի	—	18
Պարզ օրինակ է՝ լծորդութեան	—	20
Պարզ օրինակ է՝ լծորդութեան	—	21
Պարզ օրինակ է՝ լծորդութեան	—	22
Պարզ օրինակ է՝ լծորդութեան	—	24
Խառն խոնարհմունք է՝ լծորդութեան	—	26
Արտուղի բայեր	—	29
Էական բայք	—	38
Զորրորդ աղդ բառից ԲԱՅԱՆՈՒՆ	—	39
Հինգերորդ աղդ բառից ՆԱԽԱԳԻՐՈՒԹԻՒՆ	—	40
Վեցերորդ աղդ բառից ՄԱԿԲԱՅ	—	45
Եօթներորդ աղդ բառից ՇԱՂԿԱՊ	—	46
Ութերորդ աղդ բառից ՁԱՅՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ	—	46

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

	Երևա
Համաձայնութիւն մատանց բանի	— 49
Բայ և Անուն կամ Տէր բայի	— 50
Խնդիր բայի	— 52
Խնդիր էական բայից	— 53
Միադէմ բայք	— 54
Խնդիր ընութեան	— 55
Խնդիր անուանց	— 58
Յատկացուցիչ և Յատկացեալ	— 60
Բացայայտիչ և Բացայայտեալ	— 61
Համաձայնութիւն ածական անուանց	— 62
Միջակ անուններն զոյական անունների հետ	— 64
Ածական դերանուններն զոյական անուանց հետ	— 66
Որ յարաբերեալ դերանուան վրայ	— 67
Ա. Գ. Ն. Գիմորոշ յօդերի վրայ	— 68
ՈՒՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ	— 69
Յորդորական խօսք առ Հայկազուն մանկունս	— 73

Գլխաւոր սխալանք

Երեւ.	Տալ.	Փոխանակ.	Կարգաւ.
5 —	10.	էդ	էջ
54 —	28.	հաւատասէրս	հայասէրս
55 —	16.	ի վարայ	ի վերայ
56 —	24.	նախդրիւ	աննախդիր
58 —	3.	շնութիւն	շնութեան

Իսկ միւս մանր սխալներն խնդրում ենք դատաւարակներից, որ իրանք ուղղեն :

2930

2013

